

RECENZII

Teodor Dima, *Privind înapoi cu deferență. Eseuri despre gânditori români*, Edit. Academiei Române, București, 2006, 313 p.

Apariția cărții profesorului Teodor Dima, membru corespondent al Academiei Române, este, așa cum o indică dintru început autorul însuși, plurimotivată. Pe de o parte, de agresivitatea periculoasă a autosuficienței unor inși grăbiți în a da verdicte – acei „farisei denigratori” de modă nouă care contestă orice merit și valoare filosofiei românești, mai mult, chiar existența acesteia. Este vorba, printre altele, de disprețul față de tradiții, cultivarea unor traduceri artizanale și lipsa capacității de pătrundere în profunzimea unor idei vehiculate insistent, dar prea puțin cunoscute adecvat, tendințele spre scăderea sensibilă a calității unor lucrări în beneficiul altor scopuri, mai „pragmatice” (cum ar fi promovarea ierarhică). „Toate acestea și multe altele – declară autorul – sunt «maladii ale spiritului», cum le numea Constantin Noica; ele m-au îndemnat să adun în acest volum acele contribuții elaborate în aproximativ trei decenii, în care am consemnat cu *deferență* (respect) unele reușite ale particularizării *Spiritului* în rațiunile neliniștite, mereu «ispitite» să formuleze altfel *simțirea românească a ființei*” (p. 11).

Pe de altă parte, sunt semnele pozitive ale *existenței sub semnul valorii* a cugetării filosofice autohtone, care îmbie, dar și obligă la regândirea unor opere și sisteme filosofice românești din perspectiva începutului de secol XXI (de pildă, cele ale lui Blaga și Noica). Asemenea filosofi nu au apărut din comoditate sau rutină profesională, ci sunt expresia unui „strigăt al personalității”, a cărei cheie veritabilă de înțelegere se întrevede a fi logica, așa cum dorește să ne convingă autorul, subtil și rafinat logician. De altfel, spunând că miezul tare al filosofiei românești este logica, profesorul Dima își asociază condeiul cu acela al academicianului Alexandru Surdu, care, pe bună dreptate, afirma că ea este „artileria grea” a filosofiei.

Îndrăznim acum să încercăm surprinderea mizei efective a cărții într-o singură frază: *examenul unor individuări exemplare ca „deveniri întru ființă” ale filosofiei românești, din perspectivă logico-hermeneutică*, condensat în sintagma „*synaethism*”. Aceasta a fost propusă de Constantin Noica, semnificând mecanismul în 4 timpi al demersului logico-hermeneutic, cu finalitatea *înțelegerii*: (*propunerea temei, cercetare, argumentare a necesității, temă regăsită*). Cunoscător și cultivator consecvent al spusei lui Noica despre necesitatea deschiderii logicii spre cultură, T. Dima operează câteva deschideri remarcabile spre figuri majore de filosofi români, cuprinzând succint tot atâtea orizonturi de cultură, cunoaștere și creație. Obligatoriu, perspectiva este și una morală, dovadă că, dacă este condusă consecvent, logica se finalizează prin demersuri ale moralei și moralității, exprimabile într-un concept mixt (*holomerul*), ilustrare a ideii desprinderii insului din existența cotidiană anostă, posibil alienantă, și intrarea sa în excelența culturii și istoriei. „Cine interpretează pentru a înțelege, cine face hermeneutică, preocupat în același timp de o logică adecvată, trebuie să găsească în jurul său ce anume face ca lumea să iasă din indiferență și contingentă – acele individualuri care dau sens generalului, acele părți care se ridică deasupra întregului [...] Putem spune că *logica hermeneutică se fundează pe holomeri*, iar a interpreta cu înțelesuri înseamnă a găsi holomerul potrivit” (p. 119).

Synaethismul este structurat în cei 4 timpi și poate caracteriza desfășurarea unei cărți, revoluții, civilizații, a unui mod de existență (pe care același Noica l-a numit *holomer*), dar el este apt să caracterizeze și o personalitate filosofică. Sub semnul holomerului, așadar, se înscriu personalitățile memorabile, care prin originalitatea și valoarea lucrărilor proprii au reînstituit practic sensul unor idei și teme filosofice perene. Asemenea personalități, autorul le trece în revistă pe criterii tematice și în „cuvinte potrivite”, întotdeauna cu logica în „cheie majoră” (dintre capitolele cărții, amintim *Metafizica genialității* – cu referire la epistemologia și metafizica lui Blaga; *Atitudine hermeneutico-dialectică în filosofia românească* – despre filosofia lui Noica, cu deosebire a sa „logică a lui Hermes”; *Petre Botezatu – personalitate inventivă*; *Omniprezența logicității în opera lui Mircea Florian*; *Petre Andrei și teoria empatiei*; *Ștefan Bârsănescu, director al revistei „Ethos”*; *Ath. Joja și demnitatea logicii*; *Ștefan Odobleja și reversibilitatea energiei spirituale*).

Alături de multe altele, unele pomenite în cuprinsul cărții, altele nu, aceste personalități ale gândirii românești moderne și contemporane au făcut – fiecare în felul său specific – saltul valoric de la obișnuit la excepțional, de la comun la exemplar, lăsând în urma lor nu doar opere remarcabile (uneori, veritabile priorități sau singularități în peisajul cultural european), ci și puternice exemple morale, de care unii sunt destul de tentați să facă abstracție astăzi, când comoditatea de gândire și conformismul față de politica unor catedre sau a unor institute de cercetare mai trece, din când în când, drept merit intelectual. Lor le adresează autorul avertismentul din finalul *Introducerii*: „[...] celor care s-au transformat în «funcționari» ai filosofiei și enunță stagnarea la zero a filosofiei românești doresc să le amintesc că filosofia nu se însușește ca oricare disciplină științifică și nu se interpretează cu ochii «celuilalt», ea se formează prin meditația și iluminarea celor dotați cu instrumentele spirituale, necesare pentru a rămâne în istoria culturală a omenirii” (p. 12).

Mesajul este, credem, o acuză legitimă, fără menajamente, și la adresa unor manageri universitari care, din poziția de „top” al puterii de decizie și influenței în mediul academic, își permit să fie foarte „selectivi” (a se citi „nepăsători”) când se pune problema editării unor manuscrise rămase nepublicate sau reeditării unor opere merituoase ale foștilor lor profesori. Contraexemplul faptic este oferit de profesorul Dima, chiar prin referința în volum la maestrul său preferat, profesorul Petre Botezatu, creatorul școlii de logică de la Iași, a cărui teză de doctorat, *Cauzalitatea fizică și panquantismul*, a publicat-o la Editura Universității „Al. I. Cuza”, în anul 2002. Dacă secțiunea dedicată lui Noica constituie „nucleul dur” teoretic al incursiunilor istorico-filosofice din carte, atunci, după părerea noastră, secțiunea *Petre Botezatu – personalitate inventivă* face să transpară mai evident fondul afectiv reținut și foarte elevat, care îl animă pe autor pe parcursul întregului volum. Doar o dovadă din text: „[...] risipind căldură sufletească și pasiune intelectuală în fiecare frază așternută pe hârtie sau rostită, profesorul ieșean [Petre Botezatu – n.ns.] a reumanizat logica, redându-i strălucirea de *organon* indispensabil al gândirii[...] descifrăm formula unei existențe fermecătoare: rațiune lucidă prinsă în vârtoarea creației și încălzită de iubire, afectivitate bogată și intensă, orânduită logic și canalizată spre ingeniozitate” (p. 141, 143).

Subiectul tezei de doctorat a lui Petre Botezatu (*Cauzalitatea fizică și panquantismul*) este unul foarte actual, întrucât abordează problematica filosofiei științei, mai precis a filosofiei fizicii. Spre deosebire de aceia care mai susțin, chipurile, caracterul vetust al acestui gen de teoretizări, întrucât ar avea ca obiect trecutul depășit al fizicii secolului XX (adică teoria cuantică și mecanica cuantică a anilor 1930–1940), ne menținem pe punctul de vedere contrar, în sensul că filonul filosofic dedicat explorărilor și semnificațiilor teoriei cuantice rămâne mereu de interes, întrucât dezbaterile actuale de specialitate nu pot fi corect înțelese și apreciate dacă facem abstracție tocmai de momentul configurării premiselor lor.

Conținutul acestei teze de doctorat relevă, așa cum rezultă și din detaliatul și elegantul comentariu făcut de profesorul Dima asupra punctelor-cheie, nu numai argumente care îl situează pe profesorul Botezatu în prea-onoranta situație de anticipator al unor idei și nuclee interpretative ce aveau să-și facă apariția în filosofia științei peste câteva decenii, dar, mai ales, o chestiune de principiu, esențială și fundamentală, a concepției de ansamblu a tezei, caracteristică logicianului în devenire, de mare finețe și profunzime. Altfel spus, *originalitatea științifică, claritatea stilistică și exemplaritatea pedagogică* sunt calități convergente și intercondiționate ale unei atari lucrări.

Studiind aspectele „excluziunii complementare” dintre *descrierea cauzală* și *descrierea spațio-temporală*, Botezatu identifică în scrierile lui Bohr și Heisenberg trei justificări ale acesteia (perturbarea produsă de observator în desfășurarea fenomenului cuantic, ceea ce produce complementaritatea dintre observație și definire; principiul *impreciziei cuantice* – proporționalitatea inversă între cunoașterea impulsului și a coordonatei microsistemului, care introduce relația de complementaritate între descrierea spațio-temporală și descrierea cauzală; încercările lui Bohr de reabilitare a cauzalității prin realizarea unei scheme matematice care să nu conțină referințe despre spațiu și timp). Autorul tezei de doctorat semnală câteva consecințe echivoce ale ideilor lui Bohr pentru principiul cauzalității, semnificând, în ultimă analiză, din punct de vedere epistemologic, renunțarea la *determinism* și *realism*: „1) descrierea cauzală este imposibilă; 2) descrierea cauzală este posibilă, dar nu concomitent cu descrierea spațio-temporală; 3) descrierea cauzală este posibilă, numai dacă se înlătură relațiile de imprecizie, ceea ce exclude iarăși referințele spațiale și temporale” (p. 150).

Într-o formulare succintă, profesorul Botezatu scria că, în cadrul discuțiilor despre relațiile de incertitudine ale lui Heisenberg s-au săvârșit două confuzii capitale: între *indeterminare* și *indeterminism* și între *cauzalitatea cantitativă* și *cauzalitatea calitativă*. Atâta timp cât se produce conversiunea tacită a sensurilor conceptului de *indeterminare* (de la acela de *imprecizie* la cel de *necauzalitate*) – încălcându-se principiul identității –, iar cauzalitatea este gândită doar *calitativ*, fără precizarea aspectelor cantitative ale cauzei și efectului, discuțiile în contradictoriu și relativizările subiectiviste, utilitariste, pragmatiste etc. sunt interminabile și nu conduc la o corectă înțelegere a problemicii mecanicii cuantice. Privită și din unghiul cercetării problemei cauzalității, ideea de *realitate fizică*, lansată din interiorul noii paradigme științifice inaugurate de teoria cuantică și mecanica cuantică, rămâne o problemă foarte importantă a filosofiei contemporane, un capitol distinct și inconfundabil al reconstrucțiilor ontologice și epistemologice. Confruntată cu noi și mari întrebări, pusă în fața unei redefiniri și respecificări a obiectului său, ontologia recunoaște în realitatea fizică o clasă principală de referință, un întreg domeniu, *explicandum* și *explicans* în același timp. La rândul ei, epistemologia construiește o nouă viziune asupra statutului, rolului și dinamicii cunoașterii științifice, pornind de la teoriile fizicii în căutarea realului. După câteva decenii de la elaborarea ei, se poate aprecia că teza de doctorat a profesorului Botezatu rămâne de un real folos cercetătorilor dornici să aprofundeze atât problematica epistemologică și logico-semantică aferentă teoriilor fizicii din prima jumătate a secolului XX, cât și contribuțiile aduse de gânditorii români la elucidarea unor aspecte capitale ale acestora, convingși fiind că „orice idee se mișcă într-un spațiu filosofic”.

De o mare claritate și deosebit de lămuritoare, în contextul unor mai vechi controverse, sunt paginile dedicate de autor epistemologiei și metafizicii elaborate de Lucian Blaga, respectiv *Psihologiei consonantiste* a lui Ștefan Odobleja.

De pildă, la capitolul metafizicii blagiene, sunt relevate contribuțiile autorului român la interpretarea filosofică creatoare a noilor teorii și fenomene experimentale din primele decenii ale secolului XX (teoria relativității și mecanica cuantică), prin metoda *antinomiei transfigurate*. Paragrafele dedicate epistemologiei și filosofiei științei la Blaga se înscriu ca noi și binevenite abordări a ceea ce este considerat, de două decenii încoace, a fi secțiunea de „majoră rezistență” a sistemicii trilogiale, apreciată ca atare și de cercetătorii străini ai domeniului. Se deschid în volum meritorii perspective comparative în logica, metodologia și filosofia științei cu gânditori de prestigiu ca Șt. Lupașcu, N. Rescher și F. Gonseth, unii dintre ei contemporani cu Blaga și înrudiți spiritual cu unele din flexiunile sale ideatice epistemologice.

În continuare, este dedicat un spațiu de peste 20 de pagini discutării conceptului de „*eon dogmatic*”, respectiv „*metodei dogmatice*” în filosofie, cu a sa specifică straniețate terminologică, nu o dată generatoare de neînțelegeri: „Lucian Blaga, ridicând dogma la nivel metodologic, a intuit și aspectul periculos al unei «dogme» care, în loc să devină metoda pulsatorie a unui *eon* progresiv, se poate transforma într-un instrument de «constrângere». [...] Blaga avea dreptate când credea în viitorul unei filosofii care să cuprindă, ca o *dogmă înnoitoare*, treptat, mase mari de oameni, dar avea dreptate și când se gândea «cu șovăirea cuvenită» că, în viitor, s-ar putea reedita și *dogmatismul* în înțeles de constrângere” (p. 46). Din diverse motive, însă, dezideratul viitorului filosofic visat de

gânditorul din Lancrăm nu s-a putut împlini: „Lucian Blaga înțelegea că prima condiție necesară pentru constituirea unui sistem filosofic de durată este *elaborarea unei metode* care să-l slujească, așa cum principalele direcții filosofice procedaseră și excelsaseră prin fenomenologie și filosofia analitică. Filosoful român putea să recurgă la una din aceste metode, adaptând-o construcției sale, dar, desigur, dorința de originalitate, foarte puternică la un gânditor neangajat cu obligații universitare (a se vedea această dorință și la Constantin Noica), l-a împiedicat s-o facă” (p. 61–62).

După părerea noastră, ceea ce ar rămâne durabil în dorința și previziunea lui Blaga este aceea idee a colaborării diverșilor gânditori – prin succese, dar și prin eșecuri – la edificarea treptată a unei metafizici radical diferite de ceea ce fusese ea până atunci sau încă mai era (fenomenologie, neokantianism, pragmatism sau filosofie analitică). Or, pentru satisfacerea necesității *consensului*, Blaga avea în vedere rolul crucial al unei *metode*, ca „garant” al consistenței și continuității în timp a noii filosofii.

Discutarea conceptelor de bază ale gnoseologiei și epistemologiei blagiene („mister”, „fanic”, „criptic”, „zare interioară”, „idee teorică”, „revelarea cripticului” ș.a.) în contextul istoriei și filosofiei științei ultimelor câteva secole oferă ocazia autorului să se pronunțe fără echivoc și la modul argumentat împotriva mentalității dominante la noi între 1945 și 1970, când Blaga a fost criticat negativist și acuzat de un așa-zis „iraționalism al misterelor”. „Cu claritate indubitabilă rezultă că procesul revelării înseamnă pentru Lucian Blaga munca îndârjită pentru descoperirea și formularea noului și, chiar dacă uneori eforturile par «supraomenești», ele aparțin numai facultăților cognitive: sensibilitate, imaginație, intelect [...] intelectul ecstatic înțelege că sinteza antinomică este o *expresie a unui mister potențat*, încât ea apare ca *sinteză postulată* și chiar impusă de misterul deschis, de obiectul despiciat în fanic și criptic. Cu alte cuvinte, Blaga arată că nu intelectul impune formule antinomice lumii, ci numai le revelează pe cele existente, cu condiția să fie un intelect excepțional dotat” (p. 85, 88).

În acest sens, diferit de felul în care majoritatea contemporanilor săi, filosofi și oameni de știință, dominați tiranic de concepția inductivist-pozitivistă asupra cunoașterii științifice, concepeau istoria și filosofia științei, și detașându-se permanent de aceștia printr-un *spirit critic* de finețe, Blaga sublinia tocmai *caracterul constructiv* al cunoașterii teoretice. Datorită faptului că în elaborarea rezultatelor ei un rol foarte important îl are *idealul explicativ* al cercetătorului, care se instituie în *normă* sau *imperativ* față de explicația teoretică, știința nu poate fi redusă la relația schematică *fapte-explicații*. Blaga afirmă că până și modalitatea de observare și interpretare a faptelor este un demers puternic impregnat de *coordonatele stilistice* ale gândirii. Atunci când oamenii de știință (mai ales cei „pozitiviști”) invocă logicitatea strictă, ei pierd din vedere că n-ar putea ajunge niciodată la actul creator (ipoteze, teorii, explicații etc.) fără influența unui anume *câmp stilistic*, altminteri nu le-ar rămâne decât sterilitatea *tautologiei*.

Determinate de succesiva constituire și dislocare a unor cadre spiritual-stilistice, gândirea și cunoașterea științifică vor reveni periodic asupra presupuzițiilor fundamentale – la limită, prin veritabile *revoluții* –, cărora li se pot acorda calificative cum ar fi cele de „eroice” sau „dramatice”. Sigur că, accentuând *mutația*, *discontinuitatea*, nu trebuie omise elementele de *continuitate*, *corespondența* între tipurile sau formele istorice de știință teoretică. Elocventă este, din acest punct de vedere, însăși maniera în care Blaga articulează *complementaritatea* între cunoașterea paradisiacă și cunoașterea luciferică, cu rezultatul modelului paradigmatic al *cunoașterii înțeleghătoare*, îndreptată atât spre în afară cât și spre sine. „Dezvoltarea fizicii, dar și a altor științe a dovedit că Lucian Blaga a construit o gnoseologie explicativă dar și anticipatoare. În termeni metafizici noi, ea a explicat modul cum se desfășoară procesul deciptării misterelor în știința modernă, dar mai ales cum se va petrece acest proces în știința viitorului, Blaga intuind în special necesitatea acțiunii unui intelect neobișnuit dotat pentru a putea descoperi și crea lucruri neobișnuite. Numai un intelect neobișnuit, ecstatic, poate să înainteze spre minus-cunoaștere” (p. 88).

Privitor la lucrările lui Șt. Odobleja, foarte discutate, mai ales într-o anumită perioadă, cu concluzia emisă uneori (și împărtășită de Odobleja însuși) că, prin cartea sa *Psihologia consonantistă* (apărută în 1938), el ar fi anticipat cibernetica, ale cărei principii au fost formulate de N. Wiener cu 10 ani mai târziu (în 1948), prof. Dima face, de asemenea, judicioase, echilibrate și revelatoare aprecieri.

Astfel, ideea de *reversibilitate a energiei spirituale* a lui Odobleja („psihicul ca reversibilitate”, ca „transformator de energie în dublu sens”) denotă specificul gândirii sale insolite, emițătoare de intuiții excepționale, uneori chiar geniale, „[...] un focar în care se întâlnesc cele mai diverse raze într-un fascicul care emerge spre toate domeniile importante ale cunoașterii, pentru a le înșămânța neliniște creatoare” (p. 294). Ideea-concluzie a filosofiei lui Odobleja, așa cum o înțelege și rescrie prof. Dima, este una cu o semnificație metateoretică și filosofică foarte generală, cuprinzătoare, ireductibilă la sensul inevitabil mai îngust al posibilelor sale aplicații într-un anumit domeniu științific (cum e, de exemplu, acela al ciberneticii): „[...] *energia spirituală*, nu numai că nu este entropică, dar ea creează ordine, dând sensuri lumii fizice și sociale, ea este reversibilă și se poate păstra nealterată în cultura materială și spirituală creată de om” (p. 297).

Dacă lucrurile sunt înțelese în acest fel, se poate obține eliberarea de prejudecăți partizane și vindicative față de consonantismul odoblejian, întrucât ceea ce propun psihologia consonantistă și cibernetica sunt probleme foarte diferite, nu atât sub aspectul importanței, cât al nivelului și domeniului circumscris: acela general-filosofic, respectiv cel științific specializat și specific. Savantul român Odobleja intenționa să identifice legile generale ale psihicului, pe care să le extrapoleze la alte domenii (din perspectiva *universalității ontice și gnoseologice a legii reversibilității*), în timp ce savantul american Wiener își propunea să modeleze comportamentul entităților din alte domenii, după comportamentul mașinilor: „*De la psihic la lume*, vehiculează intențiile consonantismului: *de la mașină la lume și la psihic*, s-a răspândit cibernetica.” (p. 296) O atitudine mai rezonabilă s-ar impune atunci: renunțarea la partizanatul păgubitor al ideii „conurenței” celor doi și acceptarea, firească, a diferenței de intenții, planuri și realizări ale acestora, cu rezultatul că nici scrierile lui Odobleja nu sunt subestimate, ci, dimpotrivă, abia acum se pot aprecia la justa lor valoare, dar nici personalitatea și opera lui Wiener nu sunt supraapreciate, în detrimentul psihologiei consonantiste.

O posibilă mediere în vederea lămuririi acestor neînțelegeri o oferă mai vechea (și încă utila) lucrare lui W. Ross Ashby, *Introducere în cibernetică*, la care autorul cărții dedicate gânditorilor români se și raportează, de altfel. Evidențiind faptul că, din punctul de vedere al ciberneticii, interesează sistemele cu elemente intrinseci și foarte complexe, care le permit să fie dinamice, iar energia este pur și simplu admisă ca atare, fără a i se discuta natura, specificul ori transformările pe care le suferă, T. Dima subliniază, prin contrast, nota specifică a consonantismului: acesta „[...] este interesat, în primul rând, de specificul energiei spirituale și de legitățile sale, care ar putea fi universale, în măsura în care faptele științifice ar putea fi modelate, cum spuneam, după specificul activității umane cerebrale. În felul acesta, activitatea lui Odobleja are, în primă instanță, o dimensiune filosofică și, apoi, o dimensiune științifică” (p. 300).

Este greu să limităm invocarea extrem de interesantelor „linii și figuri” ale filosofiei românești cuprinsă în cartea *Privind înapoi cu deferență. Eseuri despre gânditori români*; dacă o facem, totuși, este pentru ca să răspundem exigențelor spațiului tipografic. Lectura cărții și reflecțiile pe marginea ei ne conduc spre ideea că avem de-a face cu o scriere remarcabil de densă, animată nu numai de țeluri strict intelectuale, ci și de trăiri afective puse armonios în serviciul celor dintâi. E o dovadă că filosofia se scrie nu numai cu mintea deschisă, ci și cu inima caldă, aceasta însemnând curajul asumării *atitudinii nobile* față de provocările metamorfozelor unui teritoriu reflexiv încă insuficient cultivat, dar foarte bogat în idei care se cer încă a fi mai bine cunoscute și continuate, pe măsura anvergurii culturale a autorilor lor.

Ionuț Isac

*** **Lucian Blaga – confluente filosofice în perspectivă culturală, Angela Botez, Victor Botez, Mihai Popa (coord.), București, Edit. Academiei Române, 2007, 552 p.**

Reflecția exegetică îndreptată sistematic și conștient asupra operei filosofului Lucian Blaga urmărește în mod constant analiza și evidențierea a ceea ce îl singularizează pe gânditorul din Lancrăm în peisajul filosofic românesc și universal. El a dat expresii diferite gândurilor și trăirilor

sale – aceleași, în esența lor – pe câteva planuri mari ale culturii (filosofic, poetic, dramaturgic și aforistic), considerând *creația* ca valoare supremă pentru ființa umană. Din punct de vedere filosofic, atât viziunea de ansamblu, cât și concepția detaliului sistemului blagian conduc la fundamentarea ideii certe *vocației metafizice* pe care autorul său a demonstrat-o cu strălucire, în mod restrâns și direct rezultând sistemul, iar în sens larg și subiacent – toate celelalte creații anterior amintite.

Considerând opera blagiană nu doar din perspectiva filosofiei, ci în ansamblul ei, avansăm ideea că Blaga propune nu doar un *model de a face filosofie* și un *model de cultivare a vocației metafizicii*, dar și un *model cultural în genere*. S-a vorbit, în cazul lui Blaga, despre o „vocație demiurgică”, recognoscibilă în îndemnul adresat de el filosofului-metafizician ca să fie autorul unei lumi. Atitudinea este fără echivoc: filosofia fără metafizică nu e împlinită, iar filosoful care refuză să-și propună escaladarea culmilor metafizicii se dezice de vocația sa. Or, la Blaga, modelarea vocației devine *stil existențial* impregnat de *creativitate* și *valoare*. Este probabil ca, în urma reflecției atente pe marginea acestor idei, personalitatea și opera blagiană să apară într-o lumină aparte posterității academice naționale, respectiv urmașilor săi spirituali pe planul filosofic, cu atât mai mult cu cât în ultimii ani publicistica din periodicele culturale autohtone dedică spații remarcabile interviurilor, dialogurilor și dezbaterilor pe teme de filosofie românească, cercetare filosofică și învățământ universitar filosofic național.

S-a pus, uneori, întrebarea: ce anume a împiedicat manifestarea obiectivității în exegeza operei lui Blaga? Dincolo de contextul politico-istoric al perioadei regimului comunist în România, unii autori au acuzat o excesivă „pliere” a exegeților la litera textului blagian, obicei aducător de neajunsuri pe planul hermeneuticii autentice, invocând „obsesia conformității cu „originalul”, „teama religioasă de «infidelități»”. O altă problemă o reprezintă modalitatea în care este Blaga receptat de publicul cititor, mai ales de către tânăra generație. După cum au subliniat diferiți comentatori, apar la ora actuală anumite impedimente serioase în legătură cu felul tradițional(ist) de predare/ învățare în școală/ facultate a operelor marilor noștri poeți, dramaturgi, romancieri, filosofi, esești etc. Cu atât mai mare, considerăm noi, este obstacolul respectiv în cazul când una și aceeași persoană întrunește toate aceste atribute sau, cel puțin, o mare parte din ele. Personalitățile de talie europeană și enciclopedică (asemenea lui Eminescu, Blaga, Eliade ș.a.) continuă să stârnească la decenii și, uneori, secole după moarte numeroase dispute aprinse și pasionante între specialiștii-cercetători, dar și dascălii de liceu sau universitari, cu privire la manierele de interpretare a operei lor.

Volumul coordonat de Angela Botez, Victor Botez și Mihai Popa reprezintă, fără nicio îndoială, punctul culminant în exegeza blagiană din România din ultimele două decenii. Și spunem aceasta având în minte excepționala – atât la vremea sa, cât și astăzi – culegere de studii, coordonată aproape de aceiași autori (Dumitru Ghișe, Angela Botez și Victor Botez) *Lucian Blaga – cunoaștere și creație*, București, Edit. „Cartea Românească”, 1987, 577 p., care marca revirimentul în forță al fenomenului filosofic și cultural Blaga la noi, într-un timp încă nefavorabil unui asemenea act editorial. Deceniile anterioare marcaseră o lungă perioadă neagră pentru opera lui Blaga, un timp al atacurilor și „demolărilor”, care lăsa cu greu să se întrevadă prea curând vreo perspectivă mai favorabilă: „Sfidând cenușa cenzurii draconice și o lungă campanie de defăimări, această operă a renăscut aidoma Păsării Phoenix, ba mai mult, ieșind la lumină și spărgând lacătele opreliștilor, în chiar anii de apus ai trecutului regim, prin corectitudinea axiologică, patriotismul și abilitatea contextuală a zeci de profesori universitari și cercetători dedicați gândului filosofic românesc, în ceea ce a avut el mai valoros și peren” (p. 8).

Despre culegerea de studii din 1987, semnatarii introducerii scriu că este „o veritabilă panoramă interpretativă a operei și personalității lui Blaga”: „Pentru prima oară, 44 de autori, cercetători, universitari, scriitori, evaluau «pe toate fețele» creația blagiană, dezinhibați de poncife și de opreliști, din perspective diferite, în interpretări personale pertinente, cu sobrietate și simț al măsurii, rezultanta acestui *puzzle* fiind o valorizare multidisciplinară care consolida receptarea lui Blaga, ca «om total al culturii noastre din acest secol»...” (p. 9).

Iată că, după 20 de ani, d-na Angela Botez și colaboratorii săi se prezintă din nou cu o carte care, cu certitudine, se va înscrie, iarăși, printre exegezele de primă mărime ale filosofiei blagiene. Și n-am fi drepti dacă n-am menționa și alte două recente contribuții (foarte substanțiale) ale d-nei

Botez la cercetarea filosofiei blagiene în context național și universal (*Un secol de filosofie românească*, București, Edit. Academiei Române, 2005, 488 p., și *Arhitectura sistemului și conceptele integrative blagiene*, Târgu-Mureș, Edit. „Ardealul”, 2006, 308 p.), care o recomandă pe autoare drept cel mai productiv și complex exeget blagian din România la ora actuală.

Care este motivația interesului actual, în creștere, față de opera filosofică (și nefilosofică) a lui Blaga? În *Introducerea* intitulată *Confluente, idei și discipline filosofice la Lucian Blaga*, d-na și dl. Botez resping posibilele mode (altminteri, trecătoare), defularea după decenii de prohibiție ideologică ori chiar „setea de personalități” de anvergură europeană. Interesul re-publicării operei filosofice blagiene, precum și al comentării acesteia rezidă în „[...] valoarea operei lui Blaga, de actualitatea ideilor și concepțiilor sale într-un spectru larg de domenii, de ramuri ale filosofiei contemporane mergând de la metafizică până la filosofia științei, a limbajului sau la postmodernism, fără a se limita la «statutul» de precursor” (p. 9).

Din acest punct de vedere, atât structura tematică a volumului, cât și numele celor care semnează studii blagiene în cuprinsul său sunt deopotrivă grăitoare. Astfel, după o *Introducere* lămuritoare despre mizele lucrării și anvergura excepțională a spațiului ideatic pe care îl cuprinde, se succed două părți întinse, fiecare cu două secțiuni (Partea I – *Confluente filosofice*, subdivizată în *Interferențe în istoria filosofiei universale* și *Convergențe și divergențe cu creatori români*, p. 31–288; Partea a II-a – *Orientări, limbaj și discipline filosofice la Lucian Blaga*, cu secțiunile *Perspective filosofice* și *Limbaj și discipline filosofice*, p. 291–532). O amplă bibliografie pe tematica filosofiei lui Blaga, precum și rezumate în limba engleză ale contribuțiilor autorilor încheie volumul. Dintre aceștia, îi amintim pe academicienii Gh. Vlăduțescu (*Diferența și diferențialele divine la Lucian Blaga*), Al. Surdu (*Actualizare și potențializare la Lucian Blaga și Ștefan Lupașcu*), M. Malița (*Cuvânt la sărbătorirea a „110 ani de la nașterea lui Lucian Blaga”*), Al. Boboc (*Metaforă și mit la Blaga și Cassirer; „Stil cultural” la Blaga și Spengler*); M. Flonta (*Sistem sau teme perene? Despre posteritatea filosofiei lui Lucian Blaga*), I. Pârnu (*Despre problema individuației în metafizica lui Blaga*), T. Dima (*Întâlniri în „rostirea filosofică românească” – Lucian Blaga și Constantin Noica, Premise filosofice și științifice ale edificării metafizicii blagiene*), profesorii și cercetătorii Angela Botez (*Blaga și Emerson. Confluente în transcendentalism; Heidegger, Blaga, Derrida – perspective asupra metafizicii; Lucian Blaga și Ion Barbu despre matematică, filosofie și poezie; Concepte integrative în Trilogia cunoașterii*), V. Botez (*„Eonul dogmatic” în receptarea lui Cioran și Vulcănescu; Contingențe ale organicului și misterului la Blaga și Brâncuși; Elemente de filosofie cotidianului la Lucian Blaga*), R. Schubert (*Producerea conștiinței timpului. Un dialog progresiv între Immanuel Kant și Lucian Blaga*), Richard T. Allen (*Prolegomene la filosofia culturii: R. G. Colingwood și Lucian Blaga*), J. P. Brickle Cuevas (*Jorge Eduardo Rivera Cruchaga – filosofia vieții*), Ioan N. Roșca (*Problema comunicării interculturale la Lucian Blaga*), T. Cățineanu (*Operele lui Lucian Blaga și D. D. Roșca din perspectiva rațiunii retorice*), A. Codoban (*Blaga și Eliade – o comparație*), F. Roatiș (*Afinități spirituale; Vasile Băncilă și Lucian Blaga*), T. Vidam (*Despre postmodernitatea lui Lucian Blaga, Lucian Blaga și fenomenologia*), E. Nistor (*„Spațiu mioritic” – înfruntări și confruntări*), M. Borcilă (*Între Blaga și Coșeriu. De la metafora limbajului la o poetică a culturii*), C. Moraru (*Între Mythos și Logos*), M. Diaconu (*Tradiție și originalitate în limbajul filosofic al lui Lucian Blaga*); V. Cernica (*Prezența rostirii despre om în filosofia lui Lucian Blaga*) și I. Isac (*Receptarea modernității filosofiei blagiene. Repere istorice și sistematice; Aspecte ale filosofiei științei în concepția lui Lucian Blaga*).

Cunoscătorul stării de fapt al exegezei blagiene la ora actuală constată că aceste studii reprezintă expresii ale constanței și continuității autorilor menționați în investigarea universului ideatic blagian, reflectând – la un nivel înalt de elaborare – idei exprimate fie oral, cu ocazia diverselor manifestări științifice dedicate operei lui Blaga la București, Sebeș, Cluj-Napoca și Târgu-Mureș, fie în scris, în articole și studii semnate în „Revista de Filosofie”, în suita de volume *Meridian Blaga* ori în numeroasele periodice ale presei culturale din țară, fără a omite contributorii din străinătate ai cărții, care au publicat deja în mai multe țări occidentale studii și articole dedicate sistemului trilogial.

Or, odată cu sistemul trilogiilor blagiene asistăm la *un nou început* în filosofia românească, un început printre și în conexiune strânsă cu alte începuturi. Așa cum s-a remarcat, la nivelul presupuzițiilor, conceptelor fundamentale și finalității speculative, filosofia lui Blaga nu are, practic, nici precedent, nici consecvent în gândirea autohtonă, fiind o „stare de singularitate” a filosofiei românești; așadar, într-un fel, ea este un „început” și „sfârșit” *sui-generis*, chiar dacă, pe un plan mai general, al „ambției sistemului” se înrudește cu concepțiile lui C. R.-Motru și M. Florian. Încă o dată, este o excepție, fiindcă în contextul notei cvasi-generale a culturii filosofice interbelice – creație a profesorilor universitari –, aceasta n-a fost elaborată de un profesor universitar, cel puțin până în 1938, când Blaga ajunge la catedră (deci după apariția primelor două trilogii: *Trilogia cunoașterii* și *Trilogia culturii*). Din mai multe puncte de vedere, inclusiv acela al stilului literar strălucitor cultivat de filosoful din Lancrăm, sistemul trilogial se desfășoară ca o construcție încă neegalată în filosofia românească.

Atâta timp cât – și dacă – ea va fi privită „parmenidian”, ca o „unitate monolitică”, perfectă, închisă în sine, filosofia blagiană va rămâne la statutul unei splendide piese de muzeu, în pofida caracterului ei de capodoperă „vie” a genului. O asemenea atitudine ne-ar face neputincioși în a-i înțelege veritabila menire: aceea a *deschiderii*, a alimentării altor gânduri, idei, raționamente ulterioare, chiar divergente față de întregul concepției originare. De pildă, ceea ce s-a numit „analiza culturală a cunoașterii pozitive” din opera blagiană nu implică interpretarea categoriilor stilistice drept categorii abisale; chiar mai puțin acceptarea metafizicii „cenzurii transcendente” și a „Marelui Anonim”.

În lucrarea *Știință și creație*, gânditorul din Lancrăm atrăgea atenția asupra distincției între acele părți ale filosofiei sale care reprezintă doar „deschiderea unor zăriști de dibuiri” și părțile apte a se constitui în motive de meditație pentru alți gânditori, susceptibile de o dezvoltare ulterioară, care ar putea fi „rupte din întreg”. Acestea reprezintă ideile pe care, în spiritul „heraclitean” al „curgerii” și schimbării, generațiile succesive de gânditori, cercetători și exegeți le-ar putea prelua pentru analize și construcții proprii. Nu trebuie uitat faptul că nici edificarea sistemului blagian nu a fost un proces linear, simetric și omogen; interpretul atent al genezei acestuia constată deplasări de accent, modificări de planuri și, uneori, reconsiderări de poziții (a se vedea doar amintitul fenomen al „demetaforizării” sistemului).

Volumul amintit, ai cărui autori și coordonatori au demonstrat cu prisosință competența deplină pe un teren nu întotdeauna confortabil, se concretizează într-un (nou) răspuns la numeroasele probleme ale filosofiei lui Blaga, reușind să o situeze în centrul interesului oricărui intelectual pasionat nu numai de configurările gândului în cugetarea autohtonă, ci și de ecourile lor în universalitate.

Ionuț Isac

Alexandru Boboc, *Filosofie românească. Studii istorico-filosofice în perspectivă comparată*, Cluj-Napoca, Edit. Grinta, 2007, 305 p.

Apărută în 2007, la Editura Grinta din Cluj-Napoca, lucrarea academicianului Alexandru Boboc, *Filosofie românească. Studii istorico-filosofice în perspectivă comparată*, propune cititorului o viziune asupra filosofiei românești, „punând accent pe înțelegerea acestei gândiri ca parte integrantă a istoriei culturii și a sincronizării ca formă a interacțiunii culturilor în istoria lumii” (p. 13).

Urmând o cronologie impusă, studiile semnate Alexandru Boboc și incluse în acest volum se opresc asupra câtorva nume importante din peisajul filosofiei românești, pornind de la Dimitrie Cantemir și începuturile filosofiei române, până la Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Lucian Blaga, Mircea Florian, D. D. Roșca, Nicolae Bagdasar.

După cum autorul însuși mărturisește în *Cuvântul înainte*, „*Filosofie și istoria filosofiei* constituie, prin forța lucrurilor, un cadru tematic adecvat pentru câteva răspunsuri la întrebările puse sub genericul: «Pentru ce istoria filosofiei?»» (p. 7), făcând astfel, indirect, referire la un alt volum pe

această temă, cel al profesorului Gh. Vlăduțescu, din 2003. Oricum, cercetările întreprinse de Alexandru Boboc sunt independente, iar ideea cultivată de el este aceea că „unitatea între filosofie și filosofii se asociază, prin forța lucrurilor, cu istoria gândirii în esențialitatea ei, exprimată în problematizare și conceptualizare” (p. 9).

Studiile reunite în acest volum refac într-un fel istoria filosofiei românești, de la începuturile sale, trecând prin gândirea românească în epoca luminilor și filosofia germană clasică, aflată la modă în vremea lui Titu Maiorescu și momentul Mihai Eminescu, asumat deopotrivă de istoria filosofiei și istoria literaturii române. Școala românească de metafizică și filosofia modernă a valorilor, ca de altfel și filosofia contemporană a culturii sunt momente asupra cărora Alexandru Boboc se oprește și oferă analize critice pertinente.

Școala filosofică de la Cluj, respectiv Lucian Blaga și D. D. Roșca, ocupă un spațiu important în volum, operele celor doi filosofi fiind supuse unei analize comparative cu școlile filosofice din Europa acelei perioade: Spengler, Cassirer, Nietzsche, dar și Hegel. Bun cunoscător al limbii germane, Alexandru Boboc face analiză de text și reușește să surprindă asemănările de idei și influențele la care au fost supuși intelectualii români ai vremii.

În ceea ce îl privește pe Lucian Blaga, profesorul Boboc este de părere că „Blaga reia [...] problematica pusă de Goethe, Nietzsche, Spengler, ridicând la un nou nivel (metodologic) modul de a gândi intuitiv-organic” (p. 166). Urmându-și argumentarea, Alexandru Boboc consideră că „o dezbateră la nivelul filosofiei culturii a propus ideea de *stil cultural* ca paradigmă a unei concepții moderne asupra fenomenului *cultură*. Aparent *clasică*, tema nu și-a pierdut actualitatea” (p. 169–170).

Analizând cazul lui D. D. Roșca, autorul face referire la *Existența tragică*, care „constituie o susținută pledoarie pentru valorile umanului și ale culturii” (p. 207), și la faptul că „activitatea de traducător din opera lui Hegel face parte din creația teoretică a lui D. D. Roșca, din efortul îndelungat de a integra moștenirea clasică a filosofiei nu doar într-o concepție modernă pur și simplu, ci în gândirea românească” (p. 209). De altfel, „experiența unui Hegel în românește” reprezintă un moment asupra căruia Alexandru Boboc insistă, arătând astfel că „D. D. Roșca a reușit, sub multiple aspecte, să înțeleagă și să exprime prin traducere bogăția conceptuală multicoloră a marii creații teoretice a lui Hegel, dominând printr-o interpretare adecvată limbajul ...” (p. 227).

Ion Petrovici și spiritul filosofic, P. Andrei și filosofia modernă a valorilor, Mircea Florian și Joh. Rehmke, Nicolae Bagdasar, Athanase Joja, Dumitru Stăniloae sau Aram Frenkian sunt subiectele celorlalte studii reunite în volumul de față.

Multe dintre materialele cuprinse în *Filosofie românească. Studii istorico-filosofice în perspectivă comparată* au fost prezentate de autor de-a lungul anilor la diferite sesiuni de comunicări științifice sau simpozioane, Alexandru Boboc fiind printre cei mai buni specialiști în domeniu din țară, cu un trecut publicistic deosebit. Lucrarea analizată aici este utilă tuturor celor interesați de filosofia românească, de filosofie în general; ea conține interpretări bazate pe o bună cunoaștere a contextului istoric și oferă un punct de plecare pentru cei care vin înspre filosofie din alte domenii.

Volumul profesorului Alexandru Boboc, *Filosofie românească. Studii istorico-filosofice în perspectivă comparată*, reprezintă așadar o interesantă perspectivă asupra gândirii filosofice autohtone, una care reușește să arate că, deși filosofia românească a aspirat mereu la universalitate, ea a găsit întotdeauna elemente specifice proprii care i-au definit identitatea.

Mihaela Gligor

Traian Vedinaș, *Antropologie și asincronism*, Cluj-Napoca, Edit. Grinta, 2007, p. 166.

Lucrarea profesorului Traian Vedinaș reprezintă o sinteză a ideilor antropologice ale autorului oferite de-a lungul carierei sale didactice, începând cu anul 1994, în cadrul cursurilor de antropologie culturală, antropologie socială și antropologie socio-culturală, studenților de la secțiile de sociologie, filosofie și asistență socială ale Universității „Babeș-Bolyai”.

Traian Vedinaș nu și-a propus să realizeze o lucrare didactică despre antropologie, ci una care să ofere publicului avizat/neavizat posibilitatea de a trece prin propriul filon cultural, prin „gândire și regândire”, informațiile de natură antropologică dăruite cu generozitate de către autor. În paginile cărții, acesta pledează „pentru diversitate și diferență, pentru diferență în diversitate” (p. 5), în vederea „descoperirii de sine” prin intermediul unui concept cheie, cel de *Weltanschauung* – care structurează întreg discursul – cu ajutorul căruia este supusă atenției cititorului propria concepție despre antropologie și comunitățile umane.

Autorul dorește să puncteze legitimitatea antropologiei românești în contextul actual al științelor sociale. Acesta urmărește, prin intermediul dimensiunii reflexive a gândirii umane, să lămurească întrebările și sensurile legate de natura umană cu care se confruntă antropologia.

Un loc important în lucrare îl ocupă clarificarea dilemelor cu privire la gradul de întrepătrundere între *Weltanschauung*-ul comunității cercetate și cel al cercetătorului: „Altfel spus, putem discerne în scrierile antropologilor o lume cercetată și analizată științific sau ne aflăm în ipostaza de a accepta anumite paradigme, ce-i reprezintă mai mult pe antropologi decât pe actorii sociali ai comunităților cercetate și analizate” (p. 12).

Punctele sale de vedere despre antropologie sunt argumentate prin analize fine asupra unor lucrări ale antropologilor americani și francezi. Autorul remarcă faptul că L. Morgan, „antropologul care a constituit prima delimitare a domeniului antropologiei”, prin paradigma evoluționistă ce vizează „vârstele umanității”, își exprimă doar punctul propriu de vedere și nu pe cel al comunității investigate. Este adusă în discuție și „inactualitatea animismului” lui E. Taylor, ce a reprezentat „doar un moment al antropologiei «de bibliotecă»” (p. 16). Autorul susține că Fr. Boas dă o șansă „științificității antropologiei ca «studiu al omului»”, întrucât acesta reușește să identifice „un tip ideal local, ce nu-l reprezintă nici pe el, nici comunitatea, ci adevărul științific al studiului omului, menirea esențială a antropologiei” (p. 18). De asemenea, Traian Vedinaș remarcă un discurs generalizant al lui R. Benedict în lucrarea *Configurația culturilor*, discurs în care propozițiile paradigmatică sunt purtătoare ale unor corelații profunde între antropologie și filosofia culturii. Referințele autorului la B. Malinowski aduc în atenția noastră „constituirea antropologiei ca disciplină științifică”. A. Radcliffe-Brown își concentrează discursul „în jurul lui «homo ludens»”, iar structuralistul C. Lévi-Strauss se află în căutarea „celuilalt”, a unor realități locale cărora le opune propria viziune, descoperind în lumea cercetată „numai structuri și asemănări, abandonând diferențele” (p. 33). C. Geertz își propune să renunțe la *Weltanschauung*-ul propriu în favoarea „neutralismului axiologic absolut”, prin intermediul căruia dorește să elibereze „antropologia de capcanele paradigmatelor holiste” (p. 35).

Traian Vedinaș abordează în lucrarea sa și problematica tipologiilor societale, precum și „tipologia de tip dual, specifică reflexiei antropologice”. Conform tipologiei duale, există societăți tradiționale și societăți moderne, iar între tradiție și modernitate autorul e de părere că există un raport asincronic, „în sensul că nu există tradiție pură și nici modernitate pură, ci numai simultaneități, o convergență a divergențelor dintre tradiție și modernitate pe care o numim asincronism” (p. 56).

În această sinteză, autorul își propune să interpreteze patrimoniul cultural folosind hermeneutica distributivă, iar pentru înțelegerea societății și a dimensiunilor ei se folosește de un asincronism „existențial și societal” (p. 153). Prin urmare, folosirea de către autor a hermeneuticii distributive în înțelegerea diferitelor limbaje nu se subordonează unui singur sens, semnificația acestora fiind constant plurisemantică.

În lucrarea *Antropologie și asincronism*, autorul dezvăluie prezența mai multor sensuri într-un limbaj sau simbol, un exemplu constituindu-l constructul filosofic blagian: „Marele Anonim”, purtător a patru sensuri: metaforic, metafizic, matematic și mistic, pe care Traian Vedinaș le propune ca patru tipuri ale cunoașterii, spre care se orientează hermeneutica distributivă. Din perspectiva hermeneuticii distributive, în cartea sunt interpretate scrieri culte, literare, filosofice, precum și creații folclorice.

În câteva capitole cheie ale lucrării: *Metafizica simbolurilor*, *Metafora durabilă*, *Mistica grâului*, *Matematică magică și calculul fără numere*, Traian Vedinaș abordează cele patru tipuri de cunoaștere în universul gândirii și creației folclorice. Miza în aceste capitole nu este aceea de a fi

argumentate tipurile de cunoaștere, ci de a propune o percepție mai nuanțată a magiei, ce nu poate fi confundată cu religia. Dimpotrivă, pentru Traian Vedinaș, magia nu este ceva mistic, ci este o știință empirică și nu poate fi substituită religiei. Astfel, trebuie să înțelegem, ne sugerează autorul, că în comunitățile (șamanice) în care se practică „magia”, aceasta este în slujba unei religii, dar nu se identifică cu ea, este un mijloc de a susține autoritatea șamanului în fața comunității, autoritate bazată pe anumite cunoștințe empirice. Magia poate fi astfel asimilată și „medicinii populare”, rolul ei fiind terapeutic, nu mistic. O dimensiune magică identifică autorul în cultura și civilizația țărănească, „ca de fapt și în alte civilizații arhaice, există o matematică magică, când o cifră sau alta e încărcată simbolic cu semnificații magice” (p. 147), când se fac calcule ce nu operează cu cifre, de exemplu distanța dintre două sate reprezintă „«vreme de una, două... liturghii»” (p. 148).

Deși nu există o precizare explicită, în fiecare capitol al lucrării, cu privire la paradigma propusă: asincronismul social, iar dacă înțelegem însă asincronismul ca diferență, identitate și simultaneitate, atunci ne dăm seama că anumite teme dezvoltate în capitolele: *Două tipuri de Weltanschauung, Evoluționism versus creaționism, Natura umană. Identități și diferențe, Tipologii societale, Asincronii parentale*, precum și cele despre cultură și civilizație: *Cultura și civilizația inuită, Cultura și civilizația renului, Cultura și civilizația bumerangului, Cultura și «civilizația arcului»*, conțin elemente mai mult sau mai puțin detaliate ce converg spre o paradigmă a asincronismului existențial și societal.

Traian Vedinaș dezvoltă semnificațiile paradigmei propuse în trei matrici disciplinare: antropologia ce are ca obiect de cercetare ființa identitară, sociologia orientată spre ființa socială, iar filosofia vizând ființa ființei. Precizăm că accentul cade pe diferență și identitate, multiplele raporturi dintre acestea fiind creatoare de asincronii, pe care autorul le surprinde astfel: „Sunt reale diferențe de climă, diferențe în floră și faună, diferențe de la societate la societate, de la comunitate la comunitate, de la om la om, nu numai în opoziția bărbat-femeie, ci în opozițiile simultaneității bărbat- bărbat, femeie-femeie, încât o celebră formulă: «pentru mine toate femeile sunt la fel» e caducă și irelevantă, existențele umane și societățile fiind asimetrice, disproporționate și în esență asincronice, cu diferențe «ca de la cer la pământ», dar și cu marea revelație a ființelor identitare, din fiecare loc și de pretutindeni” (p. 153).

Faptul că fiecare „capitol” al lucrării poate fi citit și separat, nu doar în cadrul ansamblului, îi conferă o notă aparte în peisajul cultural românesc. Lucrarea *Antropologie și asincronism* ar fi putut să se intituleze și *Exerciții de antropologie*, întrucât autorul și-a propus doar să problematizeze condiția antropologei ca știință la ora actuală, lăsând loc pentru perspectiva comprehensivă a antropologiei într-o viitoare sinteză.

Florența Lozinsky

*** *Întâlniri cu Mircea Eliade, Mihaela Gligor și Mac Linscott Ricketts (coord.), București, Edit. Humanitas, 2007, 262 p.*

Cititorul se află în fața celei de a doua ediții a lucrării *Întâlniri cu Mircea Eliade*, al cărei text a suferit unele remanieri față de ediția anterioară, cea mai importantă și semnificativă fiind, probabil, abordarea exclusiv memorialistică a personalității și operei renumitului istoric al religiilor. În acest fel, s-a creat ocazia – cu totul rară și valorificată pe deplin de contributori – de a-l înfățișa pe omul Eliade, mai degrabă, decât pe *savantul* Eliade, în ipostaze destul de puțin cunoscute ori chiar nebănuite. A fost aceasta concretizarea intenției coordonatoarei Mihaela Gligor, cercetător științific, doctor în filosofie pe tema personalității și activității lui Eliade în anii 1932–1938, care afirmă: „Culegerea de față s-a născut din dorința de a-l prezenta cititorilor pe Eliade, omul și profesorul, așa cum a fost el perceput de cei apropiați lui, de oamenii cu care a lucrat cot la cot și alături de care a trăit” (*Cuvânt înainte*, p. 6). Celălalt coordonator al lucrării este Mac Linscott Ricketts, autorul monumentalei lucrări *Mircea Eliade: The Romanian Roots, 1907–1945*, East European Monographs,

Boulder, 1988 (1400 p.), tradusă în limba română cu titlul *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade: 1907–1945*, București, Criterion Publishing, 2004, de un colectiv alcătuit din Virginia Stănescu, Mihaela Gligor, Irina Petraș, Olimpia Iacob și Horia Ion Groza.

Alături de amintirile unor foști studenți și colaboratori ai săi (Douglas Allen, Gregory D. Alles, David Brent, Frederick W. Clothey, Dennis Doeing, Nancy Auer Falk, Norman Girardot, Jerome H. Long, Martin E. Marty, Mac Linscott Ricketts și William W. Quinn, Jr.), sunt publicate și cele ale unor specialiști, profesori și cercetători români (Sorin Alexandrescu, Virgil Nemoianu, Mihai Șora, Andrei Oișteanu, Florin Țurcanu), dintre care unii nu l-au cunoscut personal pe Eliade, dar ale căror reflecții și activitate profesională sunt cu totul remarcabile. Din lectura volumului se degajă, treptat, desprinzându-se de clișeele prea frecvent vehiculate despre savantul închis zi și noapte în camera cu cărți, imaginea unui „om între oameni”, iubitor de discuții rafinate, neobișnuit de politicos cu conaționalii întâlniți în străinătate, foarte generos cu toți cei pe care îi cunoștea și de o naivitate uneori surprinzătoare. Desigur, apar și mărturii cu nuanțe contrare (de pildă, D. Allen se arată, printre altele, dezamăgit de manifestările egoiste, narcisiste și autocompătimitoare ale lui Eliade, iar V. Nemoianu de proza lui Eliade, pe care o consideră, în parte, de valoare scăzută).

Nu credem că greșim dacă ne exprimăm convingerea că cele mai conturate contribuții aparțin, totuși, autorilor care au insistat să structureze materialul ultra-fluid al amintirilor pe un tipar teoretic, cu motivația și argumentarea de rigoare (este vorba de Nancy Auer Falk și Norman Girardot). De pildă, Nancy Auer Falk se străduiește (și reușește) să ne convingă în încercarea sa de a pune în lumină ce anume a însemnat centrul universitar Chicago pentru Mircea Eliade: „Mai întâi, Chicago a însemnat *libertate* – de a scrie și a vorbi așa cum își dorea și de a-și urma propriile interese. În al doilea rând, Chicago a însemnat *responsabilitate*; a încetat să mai fie un scriitor și un cercetător neangajat; Eliade a știut când a venit la Chicago că va trebui să ajute la construirea unei discipline. În al treilea rând, cel puțin într-o anumită măsură, Chicago a însemnat o *provocare* – în special provocarea de a reflecta la presupuzițiile și implicațiile metodologice ale scrierilor sale. În sfârșit, Chicago a însemnat *apogeu*; aici a simțit imperativul de a-și împlini cariera așa cum se cuvine” (p. 73). Liber de orice constrângere politică, teoretician și metodolog de mare calibrul al istoriei religiilor, înclinat spre hermeneutică și lucrări de mare sinteză, Eliade este recunoscut de fosta sa studentă și secretară ca om al eforturilor monumentale – însă adversar al perfecționismului și adept consecvent al muncii în echipă –, la care se referă în termeni foarte elogioși, poate chiar ușor exagerați: „Vorbim despre un om – poate ultimul care va trăi vreodată – care a încercat să dea sens *întregului* religiei, în toate formele sale cunoscute și prin intermediul întregii sale istorii atestate” (p. 88).

La rândul său, Norman Girardot surprinde reflexiv, pe fundalul mărturiilor sale despre rolul lui Mircea Eliade pentru evoluția sa intelectuală, contextul complex al multiplelor și marilor schimbări din societatea americană (pe plan educațional, politic, religios, muzical, vestimentar, comportamental etc.), consumate chiar în anii când istoricul religiei își ducea cariera spre apogeu, la Chicago. Asemenea multor altor tineri studioși ai anilor 1960–1970 ai secolului al XX-lea, pentru Girardot, „[...] Eliade a reprezentat calea de ieșire din ghetoul catolic intelectual într-o lume a cercetării mai puțin autoritară, mai pluralistă religios și ironic amuzantă” (p. 100). Aflăm astfel că celebritatea academică a lui Eliade s-a datorat, paradoxal, nu numai erudiției sale uriașe și excepționalei sale competențe într-o mulțime de domenii, ci și unei anumite timidități a firii lui – foarte evidentă pentru mulți dintre cei care l-au cunoscut –, dorinței sale de evitare a polemicilor, a opțiunilor politice ori a faptului de a impune de la catedră autoritatea vreunei religii sau ideologii oarecare. „Mai mult decât oricine altcineva în acea perioadă în Statele Unite, Eliade a fost salvatorul studiului religiilor, nu numai de un Dumnezeu avramic gelos și de o teologie provincială îngustă [...] dar și de raționalizările științifice reductive ale academiei seculare [...], vechea ordine liberală protestantă care dominase abordarea europeană și americană a religiei începea să fie eclipsată de o viziune mai ecumenică și mai globală, exemplificată de noul profesor român din Chicago, care a scris diverse studii asupra unor subiecte neobișnuite cum ar fi yoga, șamanismul, alchimia, mitologia creației, simbolismul hermafrodit și inițierea aborigenă australiană” (p. 103, 104).

Spre finalul depănării amintirilor sale, Girardot punctează și tema „fierbinte”, obsedantă pentru o bună parte a comunității academice americane începând cu anii 1980, a trecutului lui Eliade, în special privind opțiunilor sale politice din tinerețe pentru mișcarea de extremă dreapta din România.

Apreciindu-și echilibrat fostul profesor, Girardot se pronunță în sensul lipsei de consonanță a acuzațiilor aduse insistent lui Eliade cu profilul personalității acestuia, așa cum l-a cunoscut, disociind natura opțiunilor politice ale cuiva (de altminteri, efemere) de valoarea operei sale științifice, printr-o nuanță hermeneutic-eliadescă: „[...] oricare ar fi natura exactă și dimensiunile implicării lui Eliade în ultra-naționalismul din România anilor '30, trebuie să admitem probabilitatea ca părerile sale politice și religioase să fi evoluat de-a lungul vieții sale de cărturar aflat în exil, la Paris și Chicago [...] avem nevoie să ne aducem aminte de caracterul inițiativ al vieții omului, în care păcatele de tinerețe pot duce la transformări intelectuale, la sentimente de ispășire în a doua jumătate a vieții” (p. 123). O apreciere demnă de reținut a lui Girardot este și aceea că Eliade rămâne interesant, la modul problematic, nu doar datorită simpatiilor sale politice din tinerețe, ci și situației sale la intersecția *modernului* și *post-modernului* (din perspectivă „pre-postmodernă”). Este un punct de vedere care ar putea fi, eventual, extins și detaliat prin analiza personalității și operei unora dintre colegii săi de generație români.

Nutrim convingerea că acest volum marchează, totodată, distanță parcursă între un Eliade „mitic” și un Eliade „real” (lăsând, firește, o anumită relativitate termenilor respectivi), „[...] un volum unic, care-i va interesa pe cititorii de azi și care va constitui, cred, o resursă biografică importantă”, după cum afirmă Linscott Ricketts (p. 13). Coordonatorilor li se cuvin felicitările de rigoare pentru bogăția și diversitatea mărturiilor culese; cu deosebire, am spune, domnișoarei Gligor, susținută în această inițiativă de Editura „Humanitas”, personal de dl. Gabriel Liiceanu. Ea reușește astfel un mare pas înainte spre consacrarea profesională, într-o lume academică autohtonă încă insuficient receptivă la atari inițiative meritorii.

Ionuț Isac

*** *Maestrul și universitatea. Achim Mișu la 75 de ani – Cu un cuvânt înainte de prof. univ. dr. I. Bădescu*, ediție îngrijită de Vasile George Dăncu, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2007, 479 p.

Omăgiindu-l pe profesorul Achim Mișu la împlinirea a trei sferturi de veac de viață, editura clujeană Eikon îi dedică, prin grija lui Vasile George Dăncu, un volum substanțial, care sintetizează activitatea științifică și publicistică deosebit de fructuoasă și de complexă a unuia din cei mai importanți sociologi români contemporani, precum și ecourile ei în comunitatea cultural-științifică românească, și nu numai.

Volumul este prefăcut de un *Cuvânt înainte* semnat de profesorul bucureștean I. Bădescu, al cărui subtitlu, *Un om pentru o generație și pentru epoca ei* este menit să sugereze dimensiunile și importanța operei sociologice și culturale a sărbătoritului. Achim Mișu, spune I. Bădescu, nu a fost și nu este numai „un profesor greu de comparat prin domeniile pe care le-a ilustrat cu magistrală competență” – sociologie generală, antropologie, sociologie literară, sociologie juridică, psihosociologie, metodologie, sociometrie sau geopolitică – ci, în egală măsură, și „inițiator al unei noi formule de jurnalism sociologic” ori un reprezentant marcant al „diplomației culturii”, cu rezultate remarcabile pe terenul relațiilor academice româno-americane. Tratatul elaborat de el, mai cu seamă *Tratatul de sociologie generală*, se înscrie în „seria lucrărilor monumentale ale sociologiei românești și universale”, motiv pentru care A. Mișu este situat, în seria exemplară a sociologilor români care s-au ilustrat prin asemenea lucrări fundamentale, în compania, onorantă pentru el, a patru mari sociologi ai secolului trecut: Eugeniu Speranția, Petre Andrei, Traian Brăileanu și Traian Herseni.

Cel mai substanțial capitol al lucrării (circa 200 de pagini) cuprinde o selecție relevantă („Fragmente care încununează opera”) din publicistica profesorului clujean, desfășurată de-a lungul a aproape cinci decenii. Această selecție, care mijlocește cititorului neavizat un prim contact cu opera sa, cuprinde opt texte: *Promisiunile sociologiei* (2001), *Acțiunile de tip borderline* (2002), *Introducere în antropologia culturală* (2002), *Sociologia americană: câteva constatări și observații* (1968), *Fenomenul Caritas în contextul tranziției* (1994), *Efectul Effendia: simbolism societal și dictatura intelectualității* (1991), *Martin Buber: omul în dialog* (1989) și *Închinare lui Constantin Noica* (1992).

Cel de-al doilea capitol, intitulat *Laudă profesorului clujean*, întrunește studiile consacrate unor aspecte din activitatea științifică și publicistică a lui Achim Mișu și publicate în revista „Studia Universitatis Babeș-Bolyai” (Seria Sociologie, nr. 1-2, XLVI-XLVII, 2001-2002), care l-a omagiat la împlinirea vârstei de 70 de ani. Un prim studiu semnat de I. Bădescu și Andreea Nicolescu se referă la A. Mișu ca reprezentant de seamă al generației „rezistenței prin cultură”, rezistență mai subtilă, dar la fel de riscantă ca oricare altă formă de rezistență față de comunismul totalitar. Relevante pentru această latură a publicisticii sale sunt studiile de filosofie și sociologia culturii consacrate unor personalități marcante ale vieții spirituale transilvănene (L. Blaga, L. Rebreanu, D. D. Roșca), cuprinse în lucrarea *Maestrul și iedera*. Într-un alt studiu, A. Mișu este evocat, el însuși, ca „maestru” (profesor de sociologie) de către I. Biriș, fost student și doctorand, care accentuează contribuțiile sale pe terenul metodologiei și epistemologiei sociologice, sintetizate în cele două volume din *A.B.C-ul investigației sociologice*. Traian Vedinaș se oprește asupra tipurilor de discurs utilizate de către A. Mișu în lucrările sale – holisitice (caracteristic textelor de sociologie generală), uniliniare sau polifonice (utilizate în textele cu caracter metodologic), dual (utilizate în cazul sociologiilor de ramură), public (prezent în publicistica pe teme sociologice). Radu Vida sintetizează acele contribuții ale profesorului care pot fi subsumate domeniului sociologiei literaturii. În fine, capitolul mai cuprinde un material omagial, publicat de astă dată în revista „Cetatea Culturală” (2001) de către Vasile Sebastian Dăncu, în care, pe lângă meritele îndeobște cunoscute și evocate ale profesorului – publicistica sa sociologică, încununată de tratatele de sociologie generală și de antropologie, activitatea la catedră, lupta pentru reabilitarea memoriei și operei lui Lucian Blaga –, este relevat, în premieră, meritul său pe terenul dezvoltării învățământului superior, materializat în Universitatea „Avram Iancu”, una din universitățile private clujene de prestigiu, atașată profund valorilor spiritualității românești. Grație unui efort deosebit, dar și unor calități manageriale pe care puțini le-ar fi bănuț (profesorul fiind receptat mai degrabă ca un gânditor izolat în „turnul său de fildeș”, „împărțit” între pasiunea pentru studiu și cea pentru natură și pescuit!), pe care universitatea în care și-a desfășurat activitatea până la pensionare nu le-a cunoscut sau n-a vrut să le valorifice, Achim Mișu a „construit” o instituție de învățământ superior modernă, atât ca bază materială, cât și ca activitate științifică și didactică.

Opera lui Achim Mișu s-a bucurat și se bucură de o apreciere unanimă, așa cum rezultă și din cronicile consemnate în publicistica sociologică și culturală, prezentate, în marea lor majoritate (din acest grupaj, lipsesc, de pildă, recenziile celor două volume din *A.B.C.-ul investigației sociologice* și recenzia lucrării *Sociologia americană a grupurilor mici*, publicate în „Viitorul social”) în capitolul *Critică și receptare*.

Această apreciere este motivată, desigur, și de impresionanta bibliografie a activității sale publicistice (prezentată selectiv în volum) – concretizată în volume de autor, prefete și studii în volume, studii și articole în reviste de specialitate sau articole în reviste culturale (circa 196 de titluri) –, care deschide capitolul *O viață de om în slujba idealurilor universitare*. În acest context, sunt inventariate și reproduse prezentările făcute profesorului A. Mișu în unele dicționare și enciclopedii românești – *Dicționarul scriitorilor români. M-Q* (București, Edit. Albatros, 2001); *Dicționarul biografic al literaturii române* (Pitești, Edit. Paralela 45, 2006); *Enciclopedia marilor personalități din istoria, știința și cultura românească de-a lungul timpului*, vol.V, *Contemporanii, K-Z*, (București, Edit. Geneze, 2003); *Clujeni ai secolului 20 – Dicționar esențial* (Cluj-Napoca, Edit. Casa Cărții de Știință, 2000) –, la care mai trebuie adăugată prezentarea din lucrarea *Sociologi români. Mică enciclopedie* (București, Edit. Expert, 2001), precum și cea mai recentă din volumul *Personalități clujene (1800–2007) – dicționar ilustrat* (Cluj-Napoca, Edit. Casa Cărții de Știință, 2007).

Prin interviurile grupate în capitolul *Taifasuri la catedră*, imaginea conturată în dicționarele și enciclopediile menționate anterior se întrecește substanțial. Aceste „taifasuri” mijlocesc cititorului cunoașterea unor segmente ale traseului către măiestrie parcurs de A. Mișu, în care întâlnirea cu marele sociolog E. Speranția, vizitele profesionale în S.U.A ori prietenia cu C. Noica și N. Steinhard (evocată și în capitolul *Corespondență*) reprezintă puncte de reper esențiale. De asemenea, ele facilitează accesul în „laboratorul de creație” al sociologului clujean, prin referirile la unele din cercetările sale sau la unele dintre temele predilecte ale scrisului său. În acest cadru sunt relevate și

preocupările sale literare, concretizate, deocamdată, într-un prim roman, intitulat *Judecata din urmă* (apărut la editura clujeană Mesagerul, în 1995), a cărui acțiune se desfășoară într-un loc drag lui, pe Valea Sebeșului. Un fragment din acest roman, însoțit de o cronică elogioasă, este prezentat în capitolul *Achim Mihiu în postură inedită – de prozator*.

Volumul se încheie cu un scurt capitol de iconografie (*Fața văzută a profesorului*), care prezintă, prin intermediul copertelor, o parte din cărțile semnate de A. Mihiu, precum și documentele care atestă prețuirea internațională și națională de care se bucură profesorul.

Prin publicarea volumului omagial *Maestru și universitatea*, editura Eikon săvârșește un act de cultură, act care s-ar fi cuvenit, poate, a fi făcut de către editura Universității pe care profesorul A. Mihiu a onorat-o cu prezența sa și a slujit-o cu devotament și profesionalism (ca „manager de destine, de suflute și cariere”, pentru a folosi expresia lui V. S. Dâncu) vreme de patru decenii. Pentru că Achim Mihiu este, fără îndoială, una dintre personalitățile marcante ale vieții noastre științifice și culturale, al cărui nume va fi alăturat celui al maestrului său E. Speranția, într-o viitoare istorie a științei românești.

Andrei Negru

Andrei Negru, *Viitorul social. Indice bibliografic adnotat*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2006, 427 p.

Sociologul Andrei Negru – cercetător în cadrul Departamentului de Cercetări Socio-Umane, la Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca – este un om de bibliotecă și de teren în aceeași măsură, interesat de observarea, investigarea și analiza problemelor societății românești din perioada interbelică – a se vedea *Societatea de mâine*, în colaborare cu Emil Pop –, din perioada „socialistă” – vezi recenta lucrare *Viitorul social. Indice bibliografic adnotat* –, și de problemele actuale ale unor comunități din ruralul transilvănean concretizate în diferite studii.

Lucrarea științifică elaborată de Andrei Negru reprezintă o validare a statutului sociologiei românești în contextul schimbărilor de perspectivă de după 1966–1970.

Apărută între 1972–1989, revista „Viitorul social” a avut ca editori inițiali Academia de Științe Sociale și Politice și Comitetul Național de Sociologie, cărora li s-a alăturat, începând cu nr. 4/1973, un nou editor – Asociația Română de Științe Politice, ea transformându-se din „revistă de sociologie” în „revistă de sociologie și politologie” (p. 6). De-a lungul întregului interval de apariție, din colegiul de redacție al revistei au făcut parte numai personalități științifice de certă valoare din întreaga țară. Un exemplu edificator îl reprezintă chiar prezentarea primului colegiu redacțional: Constantin Nicuță (redactor-șef), Ion Iordăchel (redactor-șef adjunct), Manea Mănescu, Miron Constantinescu, Roman Moldovan, Constantin Vlad, Constantin Ionescu, Henri H. Stahl, Ion Drăgan, Gáll Ernő, Alexandru Bărbat, George Em. Marica, Ion Aluș, Iosif Natanshon, Francisc Albert, Ovidiu Bădina, Mihail Cernea și Ștefan Costea. Prin intermediul „Viitorului social”, numeroși tineri au debutat în lumea științifică, unii dintre ei au trecut proba timpului, devenind nume de rezonanță în comunitatea sociologilor de atunci și de acum. Prestanța științifică deosebită a colegiului redacțional a fost luată drept etalon de către colaboratorii revistei, aceștia încercând să se ridice la înălțimea exigențelor impuse de către colegiu. Chiar și programul revistei a fost unul ambițios, el fiind pus în valoare și orientat în articolul-program semnat de Miron Constantinescu spre teorie socială, istoria doctrinelor sociologice, investigație și metodologie, sociologie economică, demografie socială, sociologia literaturii, sociologia artei, sociologia culturii, sociologia învățământului și educației. Andrei Negru, prin traviul său sintetic, ne dezvăluie un spectru al abordărilor publicației mult mai complex, structurat în diviziuni tematice și de ramură, după cum se poate observa în sumarul lucrării, astfel: teoria și metodologia sociologiei, structură și dinamică socială, sociologia comunităților teritoriale, sociologie industrială, sociologie culturală, sociologia educației și învățământului, sociologia familiei, sociologie medicală, sociologia devianței, sociologia religiei, sociologia opiniei publice, sociologie

militară, calitatea vieții, sociologia științei, sociologia și relațiile sale cu alte științe, sociologia în alte țări, sociologia ca profesie, sociologia conducerii, viitorologie, politică, politologie, demografie, drept, economie, istorie. Cercetătorul susține în *Notă asupra ediției*: „Structura bibliografiei analitice a revistei «Viitorul social» încearcă să reflecte cât mai fidel tematica abordată de către colaboratorii săi. Ea este alcătuită din următoarele capitole: *Studii și articole, Recenzii și note de lectură, Viața științifică internă și internațională, Revista revistelor, Interviu, Note de călătorie, Necrolog, Paginile cititorilor, Fișier bibliografic, Index alfabetic*, încheindu-se cu *Lista numerelor revistei*. Ordinea capitolelor respectă ponderea ocupată de problematica lor în economia revistei” (p. 33). Baza *Indicelui bibliografic adnotat* o constituie primele trei capitole, celelalte având o importanță mai redusă, dar și dimensiuni restrânse. Pentru a pune mai mult în valoare diversitatea tematică a revistei „Viitorul social”, sociologul Andrei Negru a cuantificat numeric profilul studiilor, articolelor, recenziilor. Deși revista a avut un profil dublu (sociologic și politologic), ponderea mare a studiilor de factură sociologică, respectiv 73,77%, spre deosebire de doar 10,83% a studiilor de politologie, îl determină pe autor să afirme că publicația a avut o orientare sociologică. Capitolul *Studii și articole* ne aduce în atenție și alte domenii cu ponderi mai puțin însemnate ca dimensiune în comparație cu cel sociologic, astfel: demografie socială 5,87%, istorie 4,11%, economie 1,93% și drept 1,84%. Din punctul de vedere al lucrărilor recenzate din domeniile prezentate anterior, acestea ocupă în ordine următoarele ponderi: 5,49%, 6,16%, 6,16% și 2,81%, alte domenii recenzate fiind: filosofie 6,96%, psihologie și psihologie socială 6,29%, educație 2,67%, etnologie 2% și ecologie 1,07%. Recenzorii domeniilor conexe sociologiei au încercat să valorifice „sociologic” conținutul cărților. Există în paginile revistei și însemnări despre manifestări științifice care au depășit sfera sociologiei, autorul catalogând „Viitorul social” ca „o revistă de sociologie, cu largă deschidere spre problematica altor discipline socio-umane” (p. 10). Andrei Negru susține că în anii '70 în România exista o viață științifică sociologică internă remarcabilă, punctată de reprezentanții săi prin participări la sesiuni și simpozioane științifice, iar în calitate de participant la comunitatea sociologică de azi remarcă scăderea interesului pentru astfel de manifestări științifice și consideră că acest fapt ar contribui la „disoluția comunității noastre sociologice (și a altor comunități științifice), care la un moment dat era destul de bine încheată” (p. 29). Chiar și *Indicele de nume* din finalul lucrării pledează pentru existența unei comunități sociologice românești – în perioada apariției „Viitorului social” – al cărei nucleu l-au constituit autorii cu notorietate, nucleu la care au aderat și generații mai tinere de sociologi.

Lucrarea cercetătorului Andrei Negru reprezintă o sinteză a 18 ani de activitate științifică românească, concentrată în revista „Viitorul social”. Modul în care este structurată lucrarea face din ea un instrument de lucru accesibil și util celor care vor să urmeze linia cercetărilor sociologice din anii '70-'90, întrucât unele dintre materialele publicate în *Indice* sunt de actualitate și acum, datorită tematicii abordate în cadrul publicației. În același timp, autorul este un pedagog nedeclarat, dorind să familiarizeze generațiile tinere de sociologi, dar nu numai, cu nume, valori și teme ale cercetării științifice românești mai puțin cunoscute.

Prin apariția volumului *Viitorul social. Indice bibliografic adnotat*, Andrei Negru aduce în atenția comunității științifice o lucrare cu caracter enciclopedic ce vizează realități sociale românești surprinse cu fidelitate și profunzime.

Florența Lozinski

Marioara Petcu, *Retorica juridică*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2006, 158 p.

Cartea intitulată *Retorica juridică* a profesorului universitar dr. Marioara Petcu răspunde de la început unei mari necesități din domeniul juridic, aceea de acoperire a unui gol existent în literatura de specialitate pe această tematică.

Autoarea, prin conținutul și structurarea problematicii dezbătute în lucrarea sa, se adresează specialiștilor în domeniu și în special palierului în formare, studenților, repartizându-și materialul în

două mari secvențe: una de prezentare a componentelor etapizate ale problematicii de retorică juridică și a doua de implicare activă a studenților, prin exercițiu formativ, având ca reper modele ale pledoariilor celebre.

Autoarea, chiar și în partea de expozeu a construcției pledoariei juridice, depășește cadrul narativ al problematicii, cu adaptări contemporane necesare ale discursului retoric, cum sunt prezentarea fazelor pregătitoare și cele ale desfășurării propriu-zise ale discursului retoric.

Un capitol aparte este dedicat stilului comunicării verbale utilizat în cadrul discursului juridic, nu ca simplă ornamentare a mesajelor orale, ci ca instrument de expresie eficient și sugestiv.

Expresia verbală, rezultantă a individualității umane, dar și a codurilor sociale, cuprinde atât o gândire logică clar exprimată, cât și reprezentări ale unor valori afective cu putere de sugestie și manipulare.

Și astfel, prezentările despre discursul juridic autoarea le întregește cu aducerea în discuție a conceptelor de persuasiune și manipulare. Pe această linie, este evidențiată existența în intenționalitatea discursului retoric a unei duble vectorialități: a convingerii și persuadării. Distincția dintre convingere și persuadare, care se regăsește atât în retorica tradițională, cât și în cea contemporană, ține de rezultatele discursului, de performanța intervenției discursive.

Persuadarea, concluzionează autoarea, cu accentul pe convingere și nu pe constrângere, potențează relația profesională cu influențe eficiente, prin acțiuni neagresive la adresa individului și cu finalități de înrăurire valorizate în modalități optime.

Gheorghe Boboș

Mihai Drăgănescu, *Societatea conștiinței*, București, Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială al Academiei Române, 2007, 243 p.

Despre viața și opera academicianului Mihai Drăgănescu s-ar putea vorbi la nesfârșit, fiindcă domnia-sa este nu numai o personalitate de elită a științei și culturii românești, ci a devenit de multă vreme o veritabilă *instituție academică* în sine. Zecile de tomuri semnate până în prezent, ilustrând o enormă arie științifică și culturală – abordări cu deplină competență și contribuții importante pe plan național și internațional – sunt mărturia incontestabilă a acestei afirmații. Oricine îi studiază imensa activitate științifică, filosofică, culturală, universitară, academică, de cercetare, managerială, industrială, politică și diplomatică, scriitoricească și publicistică (nu cred că lista este epuizată) se va convinge că ea stă sub semnul exemplarității, fără ca aceasta să însemne claustrarea în adevăruri științifice abstracte ori în speculații filosofice impenetrabile. Fiindcă academicianul Drăgănescu a rămas omul deschiderii și al dialogului, chiar atunci când unii n-au dorit să dialogheze cu dânsul, a rămas omul optimismului lucid, al mentalității democratice și al speranței în viitor, într-o vreme când conaționali ai săi (mult mai tineri) și le-au pierdut ori și le exersează prin alte țări.

Cititorul avizat al scrierilor metaștiințifice, filosofice și eseistice semnate de academicianul Drăgănescu are acum în fața ochilor un nou set elaborat și rodnic de idei, un eveniment editorial deosebit de important, care constituie – nu ezităm să o spunem – încununarea eforturilor domniei-sale pe acest plan din ultimii 30 de ani, mai ales din ultimul deceniu. Cercetările recente desfășurate de autor (este vorba, în primul rând, de lucrările *Societatea conștiinței*, 2003, *Spiritualitatea*, 2004, *Fundamentele naturale ale societății conștiinței*, 2005) reprezintă corolarul etic, antropologic și spiritual-religios al considerațiilor fundamentale, ontologice și epistemologice, ale modelului ontologic ortofizic, deschise de *Profunzimile lumii materiale* (1979) și *Ortofizica* (1985) sau, chiar mai devreme, prin *Sistem și civilizație* (1976), respectiv *Știință și civilizație* (1984). *Societatea conștiinței* reia și aprofundează analizele din volumul *Principles of Integrative Science* (Editura Tehnică SA, București, 2003) – realizat în colaborare cu omul de știință și filosoful Menas Kafatos din SUA –, dar și cele susținute atât în seria de articole publicate în diverse periodice prestigioase din România, SUA și Japonia, unele editate în co-autorat, cât și pe linia altora, editate de colaboratori

remarcabili din străinătate ai savantului român (cum sunt R. Amoroso, G. Kato, M. Kafatos, S. Roy, D. Strupa) începând cu anul 2000 – considerat de acad. Drăgănescu drept anul din care construcția sistemului său a luat o nouă turnură.

Detaliat pe parcursul unui interval temporal de circa 20 de ani (considerând începutul emiterii lor în anii 1972–1975), ideile filosofiei și ontologiei structural-fenomenologice s-au concentrat asupra desfășurării unui amplu proiect filosofic, după cum urmează: schițarea și, ulterior, consolidarea unei *ontologii originale* (pe care am denumi-o „ontologia ortoexistenței”), prin lucrările *Profunzimile lumii materiale* și *Ortofizica*; edificarea unei *filosofii originale a informației* și identificarea *principiilor științei structural-fenomenologice*, obiectul volumelor *Informația materiei* (1990) și *L’universalité ontologique de l’information* (1996), dar, dintr-o perspectivă adâncită, în *Eseuri* (1993); crearea unei *teorii structural-fenomenologice a spiritului*, demers inaugurat de volumul *Eseuri* și care, așa cum declara acad. Drăgănescu, „rămâne un obiectiv de atins în restul vieții autorului”. Ne aflăm acum în fața perspectivei desfășurării acestei teorii, explorată până în detaliile sale, atât cât permite anvergura unei minți savante și optimiste, dar înfrănată lucid de realitatea hipercomplexă a societății umane de astăzi, deopotrivă plină de virtualități promițătoare, dar și de amenințări terifiante.

Discuția amplă pe care o face autorul în jurul unor concepte „fierbinți” ale științei și filosofiei lumii actuale (*minte, conștiință, spiritualitate, civilizație, societatea conștiinței* ș.a.) derivă din insuficiența postulerii unei informații profunde, a unor principii abstracte ale existenței, respectiv a filosofării pe marginea acestora. Exigența necondiționată a prezentului, în lumina viitorului, impune ca toate aceste concepte și înlănțuirile judecăților și raționamentelor pe care ele le fac posibile să fie extinse în zona umanului și socialului, în fond aceea care interesează cel mai mult și este, în ultimă analiză, crucială pentru orice ființă rațională. Căci miza (explicită și implicită) a lucrării *Societatea conștiinței* se enunță în acest fel: suntem sau nu suntem în stare – la nivelul indivizilor, societății umane și instituțiilor – să ieșim din starea de *semicivilizație* (a se înțelege și *semibarbarie*) în care ne mai zbatem astăzi și să creăm premisele unei adevărate *civilizații socio-umane* (sintagma este mai veche și îi aparține acad. Drăgănescu), în perspectivă, a unei *societăți a conștiinței*. În fond, este vechea dilemă hamletiană, reluată cu mijloacele de reflecție contemporane și la înălțimea cerută de dramatismul existențial al vieții oamenilor pe Terra, în primii ani ai secolului al XXI-lea. Un eșec la soluția dezirabilă (destul de probabil, altminteri) ar năruie întregul efort de milenii al civilizațiilor omenești în cenușa unei penibile și tragice catastrofe.

Cu o altă ocazie, spuneam că, prin spiritul propriu, care depășește cadrele formal-rigide ale gândirii sistemice clasice, grație unui ferment intelectual viu, al noului, al căutării unor răspunsuri originale fără a recurge la soluții prefabricate, ortofizica și modelul său ontologic recurg la dezbateră de tip *metafilosofic*, prin analiza critică a premiselor, condițiilor și rezultatelor filosofării asupra științei, societății și culturii, în era informației. La această concluzie duce observarea atentă atât a filiațiilor istorico-filosofice ale ortofizicii, precum și a aspectelor de strictă actualitate (critica paradigmei sistemice, abordarea filosofică a problematicii inteligenței artificiale, a informației și arhitecturii gândirii). Remarcam atunci, ca o noutate în literatura filosofică românească, prioritatea demersului ortofizicii în domeniul *ontologiei sistemelor de inteligență artificială* și integrarea acesteia în *ontologia socială*, pe temeiul coexistenței, pentru prima oară în istoria umanității, a două tipuri de inteligență (creierul și calculatorul). De altfel, lucrarea discută perspectiva (deocamdată destul de îndepărtată) a construirii roboților dotați nu doar cu creier artificial, ci și cu o formă de conștiință artificială, aptă a le permite în timp, împreună cu „oamenii naturali”, participarea la configurarea unei spiritualități și civilizații cât mai depline, îndreptate spre *bine*, ca valoare morală supremă. În acest sens, autorul consideră că „Problema conștiinței artificiale nu este totuși o falsă problemă. Ea se pune. Dacă va fi conștiință artificială, ea nu va fi o conștiință mimată, ci o conștiință pe un substrat structural-fenomenologic. Ca și a omului, ea va fi o *conștiință structural-fenomenologică socială*. Avem speranțe ca prin social să fie canalizată către o conștiință mai bună decât a omului, mai spirituală, revărsând partea ei bună înapoi asupra omului, asupra variantelor speciei umane. Conștiința artificială va face bine omului, va contribui la dreptatea în lume, va căuta și ea adevărul, va respecta tendințele devenirii, păstrând caracterul uman primit pe cale socială din partea omului. Conștiințele artificiale, eliberate de constrângerile biologice ale conștiințelor naturale, sau cu constrângeri

biologice minime, ar putea fi într-adevăr astfel din punct de vedere moral. Conștiințele artificiale, ca și cele naturale vor fi intuitive, creative, dar vor avea o inteligență mult amplificată față de aceea a omului natural de astăzi. Aproape nu cred că are rost să vorbim de o societate a conștiinței, dacă nu vor fi posibile sau nu vom lăsa să apară conștiințele artificiale” (p. 43–44).

Aceste remarci ale noastre din trecut se confirmă cu prisosință la lectura volumului prezent (*Societatea conștiinței*), care reușește o întrepătrundere binevenită de planuri prin expunerea temelor noi (întrepătrunderea sentimentului cosmic cu cel divin; conceptul de *multivers*, teoria rețelilor și teoria categoriilor, interpretate din perspectiva structural-fenomenologică) cu revenirea la considerațiile mai vechi pentru înprospătarea memoriei cititorului și conturarea unei relații de corespondență ideatică (mintea, conștiința, tensiunea filosofică, sentimentul cosmic ș.a.). Totuși, și aici apar frecvent noutăți, întrucât nu avem de a face cu o simplă reiterare a conceptelor și construcțiilor ideatice emise anterior în cadrul ontologiei structural-fenomenologice ortofizice; în anumite cazuri, tonul autorului devine tranșant, în urma reflecțiilor bazate pe examinarea unor dezbateri metateoretice și filosofice de ultimă oră, cum ar fi, spre exemplu, statutul paradigmei științei structurale (standard): „În acest studiu va fi adoptată o poziție netă: modelul ontologic care stă la baza științei structurale este inadecvat, iar știința structurală însăși este limitată, ea poate fi folosită numai între anumite limite ale realității. Dincolo de aceste limite ea este insuficientă pentru a explica realitatea deoarece neglijează extra-ingredienți ai naturii, pe care de fapt nici nu-i poate recunoaște prin natura metodelor pe care le folosește. În ansamblu, știința structurală este incompletă pentru a explica realitatea în totalitatea ei” (p. 50).

Una dintre cele mai remarcabile noutăți ale teoretizării susținute în volumul *Societatea conștiinței* se referă la elaborarea conceptului filosofic *Conștiința Fundamentală a Existenței* (cu al său corelat, *Dumnezeu*, în teologie), care ar putea interacționa cu *monoidul fenomenologic fundamental al existenței* (introdus prin teoria categoriilor), determinând apariția unor universuri și entități, respectiv menținerea existenței acestora. Acum, introducerea conceptului de „sentiment divin”, alături de și în corelație cu acela de „sentiment cosmic” (întâlnit în unele lucrări anterioare ale autorului), permite descrierea *vieții spirituale* și a *spiritualității* în general, ca o simbioză a celor două sentimente, o valorificare pe un plan foarte înalt a conceptelor medievale de *vita activa* și *vita contemplativa*. Astfel, partea meditativă a vieții spirituale se bazează pe simbioza sentimentului cosmic și a celui divin, îndreptate spre existența în totalitate și a profunzimilor sale; partea activă se exprimă sub forma unor „[...] acțiuni în societate sub influența reunirii sentimentului cosmic și a celui divin într-o unitate, cu putere de influențare asupra comportamentului și activităților în lume [...] Spiritualitatea *deplină* a omului presupune activitatea meditativă, pe de o parte, și cunoașterea, creația și urmărirea binelui, pe de altă parte” (p. 143).

Reflecțiile de acest gen constituie, de altfel, expresia deosebitelor calități morale și sufletești ale acad. Mihai Drăgănescu, pe care, personal, le situez la același nivel cu cele intelectuale – un elevat rafinament al dialogului, purtat cu o deosebită competență în orice domeniu, o extraordinară generozitate și amabilitate, un model de relaționare și comunicare interumană, pe fondul unei mari modestii – tot mai rară, din păcate, în lumea academică actuală, fără a omite amănuntul că dl. Drăgănescu este un foarte bun cunoscător al filosofiei și al culturii umaniste, peste nivelul multora dintre specialiștii cu pretenții în aceste domenii.

Pe întregul parcurs al elaborării și dezvoltării sale, modelul ontologic ortofizic reprezintă o direcție de gândire care demonstrează că oamenii de știință cu o vastă și profundă cultură filosofică pot ajunge la elaborări ideatice pe care filosofi „profesioniști” nu au dreptul să le subestimeze. Contribuțiile ortofizicii dezvoltă elementele *realismului* și *raționalismului* filosofiei românești, într-o abordare originală a faptului științific și cultural. Ea dezvoltă o *dialectică* proprie, prin „complicarea” progresivă a analizei filosofice pe măsura parcurgerii succesive a nivelurilor existenței, de la cel anorganic la acela al conștiinței și civilizației – fapt ilustrat excelent de volumul *Societatea conștiinței*, Prin ideea unității unei *materii profunde* (sesizabilă datorită experimentelor mentale,

modelelor științifice și filosofice) și ideea *inelului existenței* (întregită fericit de conceptul *Conștiinței Fundamentale a Existenței*), se poate schematiza modalitatea interacțiunii tuturor nivelurilor sau palierele onticului, de la cel psihologic și acela al civilizației socio-umane, până la zona imponderabil-evanescentă a sacralului și divinului.

Ionuț Isac

Mihai Pascaru, *Intelligence territoriale et gouvernance locale/ Territorial Intelligence and Local Governance*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2006, 139 p.

Înscriindu-se în aria preocupărilor științifice ale lui M. Pascaru, lucrarea de față abordează problematica mai complexă a relației dintre ceea ce astăzi se numește *intelență teritorială*, pe de o parte, și *guvernarea locală*, pe de altă parte. Astfel, în prima parte a lucrării sale, Mihai Pascaru urmărește să delimiteze și să fixeze, într-un cadru conceptual concis și cât mai structurat, o serie de noțiuni fundamentale, concentrându-se mai cu seamă asupra celor de *dezvoltare comunitară*, *guvernare* și nu în ultimul rând de *intelență teritorială*. Important de subliniat cu privire la aceste noțiuni este faptul că, în viziunea autorului, relația dintre ultimele două este considerată a fi cadrul optim necesar dezvoltării comunitare dezirabile.

M. Pascaru ne amintește de importanța cunoașterii principiilor inteligenței teritoriale: participarea actorilor, parteneriatul operatorilor, abordarea globală, calitatea și accesibilitatea informațiilor. Analizând apoi mai multe definiții ale conceptului de guvernare, M. Pascaru privește guvernarea ca pe acel tip de conducere în mod necesar relaționat unui teritoriu și care implică respectarea în mod coerent a principiului participării, principiu vital pentru inteligența teritorială, dar și pentru dezvoltarea comunitară.

Subliniem atenția acordată de autor prezentării celor cinci principii ale bunei guvernări (deschidere, participare, responsabilitate, eficiență și coerență), principii privite ca viabile doar prin inter-relare și interdependență. Importanța acestei idei este argumentată prin aducerea în discuție a câtorva demersuri științifice notabile pe care le putem regăsi în planul cercetării empirice pe tematica guvernării și participării. Un studiu important în acest sens, în viziunea autorului, este cel realizat de M. J. Marshall, în 2004, în care a fost abordată participarea cetățenilor în domeniul serviciilor locale legate de prevenirea criminalității. Studiul pune în valoare importanța *teoriei co-producerii* – teorie fundamentată în deceniul opt al secolului trecut, a cărei teză esențială este cea conform căreia cetățenii și autoritățile împărtășesc responsabilități comune. Aplicată în fundamentarea participării, se încurajează astfel realizarea importanței deosebite pe care o au mobilizarea și recrutarea în procesul colaborării strânse dintre locuitori și actorii guvernamentali locali.

O altă lucrare menționată de M. Pascaru este cea a lui Jean L. Cohen, din 2005, unde se încearcă identificarea unei compatibilități între conceptul de *suveranitate a poporului* și cel de *guvernare reprezentativă*, susținându-se că între ele nu există contradicții, ci mai degrabă o determinare reciprocă.

Trecând în revistă, în continuare, o serie de alte studii dedicate participării la guvernare în spațiul Europei Centrale și de Est, M. Pascaru remarcă existența unor abordări diverse, care converg însă în planul concluziilor și al construcțiilor metodologice. Este amintit în context studiul lui N. Letki în care ni se vorbește despre un tip aparte al *solidarității pentru participare*, afirmându-se că slăbiciunile societăților politice și nivelul scăzut al implicării cetățenilor în politicile Europei Centrale și de Est sunt determinate de asocierea dintre nivelul scăzut al capitalului social și moștenirea lăsată de sistemul comunist.

Participarea în sens metodologic este importantă pentru analiza lui M. Pascaru, fiind adusă în discuție și o preocupare relativ recentă în cercetarea acțiune participativă, ce aparține irlandezilor Lundy și McGovern. M. Pascaru ne rezumă proiectul lor experimental realizat prin implicarea a aproximativ treizeci de persoane, rude ale victimelor conflictelor violente din Irlanda de Nord, proiect

în urma căruia cei doi autori conchideau că studiul participativ reprezintă cheia rezolvării mai multor dileme metodologice, etice și politice cu care se confruntă cercetătorii în cadrul societăților divizate de violență.

Este momentul în care M. Pascaru pune pe tapet și problema *restituirii rezultatelor*, tehnică legată direct de participare în procesul de construcție și promovare a inteligenței teritoriale. Făcând trimitere la Roger Mucchielli, psihosociolog francez de renume, Mihai Pascaru reține observația acestuia potrivit căreia restituirea rezultatelor cercetării către populația investigată poate stimula creșterea dinamicii locale și, implicit, poate deveni un factor al schimbării.

Inițiind mai departe o discuție asupra definiției *restituirii rezultatelor* propusă de Bernard Bergier, M. Pascaru insistă asupra convingerii acestuia în legătură cu faptul că restituirea este legată mai cu seamă de cercetarea-acțiune strategică sau, la fel de bine, de intervenția sociologică, identificate fiind trei tipuri de restituire: *restituirea-cadou*, *restituirea-cunoaștere* și *restituirea-intervenție*. De altfel, restituirea rezultatelor este considerată de către M. Pascaru instrumentul prin care cercetarea sociologică poate determina științific guvernarea, reunind atât opiniile, atitudinile și comportamentele cetățenilor, cât și pe cele ale autorităților responsabile dintr-un teritoriu dat, în scopul administrării eficiente a problemelor teritoriale specifice. Iată de ce restituirea rezultatelor devine o dimensiune directivă principală a studiului de care ne ocupăm aici.

Conducând o serie de investigații exploratorii în cadrul proiectului european *Eugenia*, în 2001 și 2002, M. Pascaru a avut posibilitatea de a observa valențele euristice și practice ale restituirii rezultatelor, dar și unele limite ale acesteia, în cadrul câtorva seminarii de restituire organizate în micro-regiunea Vălișoara-Râmetea, având ca participanți locuitori ai regiunii studiate, reprezentanți ai autorităților locale, precum și câțiva experți și coordonatori ai proiectului mai sus-menționat.

A doua parte a lucrării de care ne ocupăm aici este dedicată prezentării investigațiilor coordonate de M. Pascaru în zona Albac-Scărișoara-Horea, investigații în cadrul cărora s-a urmărit testarea a două principii ale bunei guvernări – *transparența* și *participarea*. M. Pascaru începe prin a descrie teritoriul studiat, delimitând cât mai clar câteva aspecte contextuale importante, pornind de la indicatori economici și terminând cu factorii sociali, unde o atenție specială este acordată ratei sărăciei, pentru a oferi o imagine relevantă a specificului regiunii. Ținând cont de acest specific, investigația sociologică s-a concentrat preponderent spre identificarea reprezentărilor teritoriului la nivelul populației locale. S-a dorit astfel, după declarația autorului, stabilirea unei ierarhii a principalelor probleme teritoriale și de ordin comunitar existente în regiune. M. Pascaru ajunge în final la convingerea potrivit căreia reprezentările oportunităților de dezvoltare în micro-regiunea studiată sunt strâns legate de reprezentările problemelor comunitar-teritoriale.

Deși în general omise din proiecțiile dezvoltării teritoriale, problemele personale și de familie au fost tratate cu o atenție sporită de către M. Pascaru în cadrul investigației sale, acesta afirmându-și convingerea că seriozitatea acestor probleme poate aduce o contribuție notabilă în reliefaarea mai exactă a specificului regiunii și a unor soluții posibile la aceste probleme.

Totuși, tematica centrală a investigației este reprezentată de problematica transparenței instituționale. Sunt investigate de către M. Pascaru și colaboratorii săi nivelul cunoștințelor locuitorilor în legătură cu procesul de luare a deciziilor, în asociere cu cel al *deschiderii* organismelor administrației locale. Nu a fost trecută cu vederea nici sondarea participării sătenilor la adunările locale.

Un aspect deosebit urmărit și în studiul de care ne ocupăm aici a fost cel al parteneriatului teritorial, cunoscut în unele țări europene sub denumirea de *asociere inter-comunală*. Aici, M. Pascaru este preocupat de analiza nivelului de dezirabilitate al unei eventuale asocieri între cele trei comune studiate (Albac, Scărișoara, Horea) și mai ales dacă această eventuală asociere ar putea fi privită de către locuitori ca o soluție viabilă la problemele comunitar-teritoriale semnalate.

În contextul trasat de aceste tematici fundamentale, restituirea rezultatelor dobândește pentru M. Pascaru o valență predominant euristică, autorul dorind să obțină, după propria-i mărturisire, o *înțelegere* a cadrului psiho-sociologic al regiunii studiate, care să nu se sustragă însă principiului ireversibilității axiologice.

Viorel Cioflică

Angela Botez, *Filosofia mentalului. Izvoare, teorii, autori*, București, Edit. Floare Albastră, 2006.

In Romania, the philosophy of mind is a scientific domain which, due to its novelty, was not largely studied and debated. Even if, during communism, the closely related fields of epistemology and logic were not, to such a great extent, subjected to censorship, the total number of publications regarding the philosophy of mind remained very low. We should therefore mention that Angela Botez has already published in this field or research works such as *The Philosophy of Mind. Intentionality and Experiment*, published in 1996 and edited other three books entitled *Realism and Relativism in Contemporary Philosophy of Science* in 1992, *Philosophy of Conscience and Cognitive Sciences* in 2002 and *Construction and Deconstruction in Contemporary American Philosophy* in 2006.

The book entitled *The Philosophy of Mind. Sources, theories, authors*, is a collection of studies and interviews that were previously published in different journals. It is a book intended to be read also by non-professional philosophers, by the larger public interested in the latest developments of a field constituted at the intersection of science and philosophy. The author defines the philosophy of mind as an "ontological, epistemological and semantic approach of the human ego." Its aim would, then, be that of presenting the main concepts and the positions or viewpoints of the most important authors belonging to the different schools and trends in the domain of the philosophy of mind. Among those trends in the field of philosophy of mind one finds, on the one hand, eliminative materialism, anomalistic monism, naturalism, physicalism and functionalism, which all tend to see the mind as part of the natural world, on the other hand, one finds mentalism and emergentist holism for which the mental existence is different from the physical one. Other trends such as connectionism (the mental is made up of a neural structure without a centre and without memory), contextualism, cognitivism and constructivism are also analyzed.

Another question presented in this book concerns the relation between philosophy of mind and the cognitive sciences. Taking the cybernetic machine as a model for the human brain, cognitive science tends to eliminate classical epistemology and to falsify all psychological theories that referred to things that are allegedly inexistent (faith, wish, intention). The philosophy of mind is defined in the book as a methodological foundation for the cognitive sciences.

The problem of mental representation is also treated as it appears in the works of different authors and is connected with other fundamental concepts like mental causality and intentionality. All these lead to the question of the relation between mind and body. Within this framework, the relation between mind and brain is discussed, supposedly without a philosophical solution, till the emergence of the closely related fields to the philosophy of mind: cognitive science, information theory and artificial intelligence. Intentionality is also a concept that plays an important role in the philosophy of mind, being both contested by philosophers such as Quine and affirmed by others such as Davidson. The concept of supervenience is also presented, being important for the current debates in the philosophy of mind. It sustains the physicalist position by stating that mental changes cannot occur without physical changes and proposing a precedence of the physical to any other domain, including the mental, from which the latter supervenes.

The introduction makes us familiar with the central themes of the philosophy of mind, its main representatives and also discusses the meaning and history of the notion of consciousness.

The philosophy of mind has a history which follows that of the concept of conscience, starting with the Greek philosophy and reaching the present times, when conscience is discussed from a variety of perspectives, not all pertaining to the psychological, logical or epistemological components of the philosophy of mind.

The second chapter treats the history of the philosophy of mind through its British historical sources, i. e. William Occam, Francis Bacon, John Locke, David Hume, and Thomas Reid. The last two authors received a special treatment, because of their importance for the "psychological turn" toward the philosophy of mind. This chapter also treats the generally called philosophy of conscience through its most famous ancient representatives (Plato, Aristotle, Plotin), medieval representatives (Thomas d'Aquino), modern representatives (Descartes, Leibniz, Kant, Spencer, Ribot, Herbart, Brentano, Rehmke) and contemporary representatives belonging to the philosophy of cognitive sciences field like Wittgenstein, Ryle, Sellars, Strawson, Davidson, Peacocke, Simons).

After making this historical presentation of the questions that the philosophy of mind raises once again, in the third chapter of the book, the author turns to the contemporary positions and debates from the field. Naturalistic and anti-naturalistic conceptions of the mind are analyzed in the first place, followed by the physicalist and anti-physicalist ones. The structural-phenomenological conceptions of the Arizona School and the computerized revolution are analyzed at the end of this chapter. The debate between the reductionist trend and the non-reductionist one is also outlined.

Reductionism refers to the idea of reducing mental processes to their physical, neural or biological components in order to explain their functioning. Psychological explanations are regarded as insufficient because the concepts they use cannot explain the functioning of the mind.

In the fourth chapter the reader finds a series of interviews with personalities in the field of the philosophy of mind from Great Britain and the United States. Among the names worth to be mentioned are Tim Crane, P. M. S. Hacker, Ted Honderich, W. Newton Smith from the British authors and John Searle, David Rosenthal and Calvin O. Schrag from the American authors.

In the fifth chapter of this important work, the Romanian contributions to the philosophy of mind are presented, starting with Constantin Rădulescu-Motru and ending with Mihai Drăgănescu. As a conclusion the author offers the reader a list with the works published in Romania by philosophers in this field.

A remarkable effort of the author is that at the end, the book comprises an English abstract. This effort could and should be taken as a model by all authors of books with scientific content. For a necessary alignment to the European culture, all editors should request such an abstract for each book with scientific content. This kind of abstract is important on the one hand because it offers the information in an international language and on the other hand because the book could enter in international theoretical debates and thus be used properly at their true value. Throughout the book's five chapters the reader gets acquainted with the field of the philosophy of mind and is afterwards well prepared to deepen his or her knowledge in the field.

Horațiu Crișan

Mihai Pascaru, Călina Ana Buțiu, *Restituirea rezultatelor și dezvoltarea comunitară*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2007, 136 p.

Lucrarea *Restituirea rezultatelor și dezvoltarea comunitară* aduce în prim-plan două modalități de cunoaștere și intervenție a ceea ce înseamnă o comunitate ca formă de organizare socială. Este vorba de *restituirea rezultatelor*, ca instrument de aprofundare a problematicei unei comunități, și de *dezvoltarea comunitară*, ca metodă de intervenție specifică.

În primul dintre studiile cuprinse în volum (M. Pascaru: *Restituirea rezultatelor în debaterile și practicile sociale contemporane*), după prezentarea unor aspecte teoretice legate de beneficiile aduse de restituire în ameliorarea cunoașterii, se face trimitere la autori consacrați precum Bernard Bergier, cel care recomandă ca restituirea rezultatelor cercetărilor să fie făcută oral unor grupuri reprezentative pentru populația vizată.

După cum amintește și M. Pascaru, restituirea se adresează interlocutorilor din teren pentru că ea tratează probleme în care se înrădăcinează și cererile lor. Ea are loc în limbajul lor, aproape de un discurs brut, pentru a se analiza mai ușor legătura cu ceea ce se numește cercetarea-acțiune.

În ceea ce privește cercetarea-acțiune în sine, autorul se referă la S. Juan, om de știință francez care consideră că, în general, cercetarea-acțiune are ca elemente componente intervenția și consilierea la nivel de comunitate, fapt care ar putea determina și o anumită dezvoltare socială pe baza implicării cercetătorului prin cunoașterea pozitivă și intervenție. Perspectiva lui Briger Somekh, amintită și ea de către M. Pascaru, face referire la metodologia prin care se caracterizează cercetarea de acest tip, subliniind faptul că „metodologia cercetării acțiune marchează limita între cercetare și practică”, evidențiind mult mai bine posibilitatea schimbării.

Cercetarea-acțiune este legată de M. Pascaru și de ceea ce astăzi se numește *inteligenta teritorială*, termen care apare pentru prima dată în 1999, folosit de către Jean-Jacques Girardot. *Inteligenta teritorială* vizează nu numai schimbarea la nivel local, ci și dezvoltarea durabilă, prin implicarea directă a actorilor locali și folosirea pe scară largă a tehnologiilor informației.

Pentru a evidenția importanța conceptelor folosite de-a lungul studiului, autorul face o prezentare a cercetării efectuate în două sate din spațiul transilvan (Râmetea și Livezile, județul Alba – 2001–2002).

În studiul *Dezvoltarea comunitară – concept, strategii și metode de intervenție*, semnat de Călina Ana Buțiu, dezvoltarea comunitară este privită ca o *metodă continuă* de intervenție în cadrul unei comunități, cu scopul de a-i îmbunătăți nivelul de viață, reevaluând fiecare etapă a procesului și adaptând-o pentru specificul fiecărei comunități în parte. Primele dificultăți în utilizarea acestei metode pleacă de la însăși noțiunea de comunitate, deoarece, după cum arată George A. Hillary, la care autoarea face referire, la un moment dat acestei noțiuni i se propuneau nu mai puțin de 94 de definiții. Dintre cele mai viabile abordări ale comunității este reținută cea a lui Robert Ezra Park, reprezentant al Școlii de la Chicago, care identifica trei caracteristici generale în definirea comunității, și anume: organizarea teritorială, înrădăcinarea în teritoriul ocupat și existența relațiilor de interdependență a indivizilor. Referitor la delimitarea teritorială, demnă de luat în considerare este abordarea lui Dumitru Sandu, care subliniază mai recent faptul că delimitarea teritorială trebuie făcută în funcție de scopul acțiunii, adică de obiectivul dezvoltării comunitare.

În cadrul studiului, autoarea continuă cu o prezentare a ceea ce a însemnat dezvoltarea comunitară de-a lungul istoriei, plecând de la observația pe care o făcea Selz C. Mayo, în anii postbelici, și anume aceea că în perioada respectivă practicile care aveau drept scop dezvoltarea țărilor sărace ale Americii, caracterizate de zona rurală dominantă, puteau fi considerate dezvoltarea comunitară.

În viziunea Călinei Ana Buțiu, dezvoltarea comunitară apare ca metodă de intervenție programatică care vizează schimbarea observabilă la nivel de comportament, atingând toate nivelele vieții. Este reținută în context și observația lui Dumitru Sandu, cum că durabilitatea unei intervenții este dată de gradul în care agentul intervenției face apel la identificarea nevoii de bază a comunității și la valorile fiecărui individ.

Călina Ana Buțiu prezintă și procesul de facilitare comunitară, proces care a fost pe larg analizat de către sociologul Mihail Cernea, în urma unor programe aplicate de către Banca Mondială în cadrul comunităților rurale sărace. Sociologul român sublinia faptul că modul de concepere și executare a programelor trebuie să fie orientat mai întâi spre structura socială și apoi spre infrastructura fizică. Din această perspectivă, facilitarea comunitară constă în intervenția unui agent extern în cadrul comunităților dezavantajate, agent numit *facilitator comunitar*, care are drept scop organizarea comunității prin identificarea participativă a principalelor nevoi și a principalilor lideri din comunitate, întocmirea unei *hărți a comunității*, planificarea acțiunilor în cadrul procesului de facilitare cu scopul implementării unor *proiecte* care urmăresc îmbunătățirea condiției vieții comunității, implicând beneficiarii direcți, dar și factorii de interes public sau privat.

Ultimul studiu din lucrare este consacrat unei investigații mai recente în microregiunea Albac-Scărișoara-Horea, din județul Alba, cercetare în care restituirea rezultatelor unei cercetări de identificare a problemelor locale s-a făcut plecând de la considerațiile teoretice și practice ale unei „bune guvernări”, evidențiind principiile participării, răspunderii și transparenței instituțiilor implicate în procesul de dezvoltare locală. Ca o concluzie provizorie a studiului reținem faptul că restituirea rezultatelor poate fi considerată și un instrument de aprofundare a problemelor identificate cu scopul stabilirii nivelului de responsabilizare a populației vizate care urmează să fie mobilizată în vederea unei dezvoltări comunitare durabile.

Mihaela Dîrman